

CRNA GORA
UPRAVA ZA STATISTIKU

METODOLOGIJA
STATISTIČKI BIZNIS REGISTAR

	METODOLOŠKO UPUTSTVO	
--	-----------------------------	--

Podgorica, mart 2026.godine

Sadržaj:

UVOD	3
1. Značaj i potrebe za Statističkim Biznis Registrom (SBR-om)	3
2. Ciljevi SBR-a	3
3. Principi SBR-a	3
4. Pravni osnov SBR-a	4
II JEDINICE STATISTIČKOG BIZNIS REGISTRA	5
1. Pravna jedinica	7
2. Institucionalna jedinica	10
3. Jedinica prema vrsti djelatnosti (KIND OF ACTIVITY UNIT - KAU)	11
4. Lokalna jedinica (LOCAL UNIT – LU)	11
5. Lokalna jedinica prema vrsti djelatnosti (LOCAL KIND OF ACTIVITY UNIT - LKAU)	12
6. Grupa preduzeća	12
III SADRŽAJ STATISTIČKOG BIZNIS REGISTRA	14
1. Identifikacione promjenljive	14
2. Stratifikacione promjenljive	17
3. Demografske promjenljive	22
4. Promjenljive koje pokazuju relacije između jedinica	23
IV OBUHVAT STATISTIČKOG BIZNIS REGISTRA	25
1. Izuzeci	25
2. Proizvoljno uključivanje u registar	25
3. Ograničavanje veličine	26
V NAČIN PRIKUPLJANJA I IZVORI PODATAKA	27
1. Poreska Uprava	27
2. Centralni registar privrednih subjekata	27
3. Centralna banka Crne Gore	28
VI ODRŽAVANJE STATISTIČKOG BIZNIS REGISTRA	29
1. Pravila kontinuiteta	29
1.1. Pravila kontinuiteta koja se odnose na preduzeće	29
1.2. Pravila kontinuiteta koja se odnose na lokalnu jedinicu	31
1.3. Veze između preduzeća i kontinuiteta lokalne jedinice	34
2. Pitanje kvaliteta i tretiranje grešaka	36
2.1. Razlozi za nastanak grešaka u kvalitetu	37
2.2. Kriterijumi kvaliteta jednog registra	37
2.3. Kako mjeriti kvalitet	38
2.4. Poboľšanja kvaliteta	40
VII PRAĆENJE PROMJENA U STATISTIČKOM BIZNIS REGISTRU	43
1. Vrste promjena	43
2. Referentni okviri i terminologija	44
3. Strukturni pristup postupanju sa promjenama	45
VIII PRISTUP STATISTIČKOM BIZNIS REGISTRU	46
1. Ograničenja pristupa	46
2. Poželjnost pristupa	47
3. Pristup bazi podataka Statističkog Biznis Registra	47
IX ISTORIЈAT – PRAĆENJE DEMOGRAFSKIH PROMJENA	49
1. Kriterijumi za identifikovanje demografskih događaja	49
2. Opšta tipologija demografskih događaja	50
3. Objašnjenja	52
4. Demografski događaji	53
5. Kretanja unutar registra koja odslikavaju demografske događaje	55
1.1. Izvori informacija	56
1.2. Rekonstrukcija demografskih događaja iz podataka dobijenih iz SBR-a	57
X HARMONIZACIЈA STATISTIČKIH BIZNIS REGISTARA	59
1. Definicija jedinica	59
2. Obuhvat	60
3. Ažuriranje	60
4. Osobine	60

UVOD

1. Značaj i potrebe za Statističkim Biznis Registrom (SBR-om)

U skladu sa potrebom za usklađivanjem statističkog sistema Crne Gore sa statističkim sistemima zemalja Evropske Unije stvoreni su uslovi za uvođenje Statističkog Biznis Registra (u daljem tekstu SBR) u statistički sistem.

SBR je veoma značajan segment u sistemu statističkih istraživanja (da bi se postigao zadovoljavajući nivo dosljednosti i uporedivosti statistike neophodna je standardizacija registara, i iz tog razloga donešena je Uredba savjeta o statističkim biznis registrima – EEC No 2186/93 od 22. jula 1993. god.).

SBR je pouzdan izvor podataka o populaciji i demografiji poslovnih subjekata. On služi kao okvir za uzimanje uzoraka za sva istraživanja poslovnih statistika u okviru nacionalnog statističkog sistema, obezbijuje bazu iz koje se uzimaju adresni podaci za slanje upitnika u statističkim istraživanjima, itd. Jedan takav registar se smatra sistemom koji pretvara podatke iz administrativnih izvora u podatke pogodne za statističku upotrebu. Značaj statističkog biznis registra je i u tome da je on ažuran dosije koji sadrži sve statističke jedinice koje su aktivne na teritoriji Crne Gore, koje ostvaruju prihode i koje posjeduju relevantne statističke i administrativne atribute.

2. Ciljevi SBR-a

Nakon donošenja odluke o neophodnosti uvođenja i vođenja SBR-a pristupilo se detaljnoj analizi sadašnjih i budućih ciljeva da bi se odredio najbolji način za razvijanje SBR-a. Osnovni ciljevi postojanja SBR-a su:

Obuhvat – Cilj ovog registra je da obuhvati što je više moguće od nacionalne ekonomske aktivnosti, iako postoji rastući odnos troškova prema koristima kada se teži obuhvatu najmanjih jedinica, tako da se neka vrsta granične linije obično primjenjuje u praksi.

Kvalitet – Visok kvalitet biznis registra pomaže unaprijeđenju efikasnosti nacionalnog statističkog sistema, koji povratno može pomoći da se smanji opterećenje izvještavanja koje podnose poslovni subjekti.

Autoritet – SBR služi kao osnovni izvor podataka za veliki broj statističkih istraživanja u okviru nacionalnog statističkog sistema.

3. Principi SBR-a

SBR u skladu sa postavljenim ciljevima projektovan je na utvrđenim osnovnim principima i to: povjerljivosti, sveobuhvatnosti, ažurnosti i racionalnosti.

Statistički biznis registar

- Princip sveobuhvatnosti - SBR obuhvata sve jedinice ekonomske aktivnosti na teritoriji Crne Gore, bez obzira na oblik organizovanja, veličinu i djelatnost.
- Princip ažurnosti – Ovaj princip se odnosi na kontinuirano evidentiranje svih nastalih promjena u toku aktivnosti jedinice registra kao i na ažuriranje kompletnog SBR-a na osnovu podataka prikupljenih upitnikom koji popunjavaju jedinice registra kao i na osnovu podataka koji se prikupljaju iz administrativnih izvora.
- Princip racionalnosti - Pošto SBR služi kao okvir za mnoga statistička istraživanja neophodno je poštovati princip koji podrazumijeva smanjenje opterećenja izvještajnih jedinica traženjem istih podataka, samo za različita istraživanja, po nekoliko puta.
- Princip povjerljivosti – Individualni podaci o svim jedinicama ovog registra su pojerljivi i koriste se isključivo u statističke svrhe što je regulisano Zakonom o statistici i statističkom sistemu.

4. Pravni osnov SBR-a

Pravni osnov za uvođenje i vođenje SBR-a predstavlja Uredba Vlade Crne Gore br. 02-164 koja je objavljena u " Sl. List RCG " br. 4-2001.god, Zakon o zvaničnoj statistici i sistemu zvanične statistike ("Sl. list Crne Gore" br. 018/12, 047/19, 023/25)., Uredba EEC No 2186/93 od 22. jula 1993. god kojom se reguliše funkcionisanje biznis registara zemalja Evropske Unije, Uredba EEC No 177/08 o uspostavljanju zajedničkog okvira za statističke biznis registre za statističke svrhe.

II JEDINICE STATISTIČKOG BIZNIS REGISTRA

Za klasifikovanje jedinica SBR-a u upotrebi su sljedeći kriterijumi, a koji su definisani Uredbom EEC br. 696/93:

Pravni, računovodstveni ili organizacioni kriterijum;

1. Geografski kriterijum;
2. Kriterijum djelatnosti;

Pravni, računovodstveni ili organizacioni kriterijum

"U cilju definisanja jedinica koje se mogu prepoznati i identifikovati u ekonomiji, mora se primijeniti pravni ili institucionalni kriterijum. U nekim slučajevima se pravno razdvojene jedinice mogu grupisati budući da nisu u dovoljnoj mjeri autonomne u organizacionom pogledu. U cilju definisanja nekih vrsta jedinica, primjenjuje se računovodstveni ili finansijski kriterijum." ¹

3. Geografski kriterijum;

"Treba praviti razliku između slijedećih područja: lokalno, regionalno, nacionalno i globalno. Pravila za geografske kriterijume moraju biti striktna da bi se mogla vršiti konsolidacija i izbjeglo duplo računanje ili ispuštanja." ²

4. Kriterijumi djelatnosti

Djelatnost nastaje kada se resursi kao što su oprema, rad, industrijske tehnike, informacione mreže ili proizvodi kombinuju, što dovodi do stvaranja specifičnog proizvoda ili usluge. Karakteriše je input proizvoda (roba ili usluga) proizvodni proces i output proizvoda, a određuje se pozivanjem na određeni nivo klasifikacije KD-2025. Ako jedinica obavlja više od jedne djelatnosti sve djelatnosti osim pomoćnih se rangiraju prema bruto dodatoj vrijednosti prema vrsti troškova koje generišu.

Pravi se razlika između pretežne tj. primarne djelatnosti i sekundarnih djelatnosti.

Jedinice se razvrstavaju na bazi djelatnosti. Ako na jednu djelatnost otpada više od 50% dodate vrijednosti to određuje razvrstavanje jedinice. Razvrstavanje se sprovodi u koracima počev od najvišeg nivoa – Sektora (jedno slovo), preko Oblasti (dvije cifre) i Grane (tri cifre), do klase - Grupe (četiri cifre). Određivanje pretežne i sekundarnih djelatnosti vrši se na osnovu Top down metoda.

¹ Izvor: Uredba EEC br.696/93

² Izvor: Uredba EEC br.696/93

Statistički biznis registar

Top down metod slijedi hijerarhijski princip: klasifikacija jedinice na najnižem nivou klasifikacije mora biti u skladu sa klasifikacijom jedinice na višim nivoima strukture. Da bi se zadovoljio ovaj uslov proces počinje sa identifikacijom relevantnih najviših nivoa i onda se proces razvija naniže kroz nivoe klasifikacije na sljedeći način:

- identifikuje se *sektor* čiji je udio u dodatoj vrijednosti najveći;
- u okviru ovog *sektora* identifikuje se *oblast* koja ima najveći udio u dodatoj vrijednosti;
- zatim se identifikuje *grupa* koja najviše doprinosi dodatoj vrijednosti;
- nakon toga identifikuje se klasa čiji je udio u dodatoj vrijednosti najveći

Pretežna i sekundarne djelatnosti podržane su pomoćnim djelatnostima, kao što su, na primjer administracija, računovodstvo, obrada podataka, praćenje procesa, nabavka, prodaja i marketing, skladištenje, popravke, saobraćaj itd. Pomoćne djelatnosti u jednoj jedinici se vrše u cilju omogućavanja ili olakšavanja proizvodnje roba ili usluga za treću stranu kojom se bavi ta jedinica. Proizvodi pomoćnih djelatnosti se po sebi ne nude trećoj strani

1. Pravna jedinica

Pravna jedinica, sama, ili u kombinaciji sa ostalim pravnim jedinicama predstavlja pravnu osnovu za jednu od najvažnijih statističkih jedinica, a to je preduzeće. Ona nije direktno statistička jedinica, ali izvršava potpuno ili djelimično proizvodnu aktivnost i upotrebljava se da bi se konstituisalo preduzeće.

Ona uključuje :

- pravna lica čije postojanje je utvrđeno zakonom nezavisno od pojedinaca ili institucija koje ih mogu posjedovati ili biti njihovi članovi;
- fizička lica koja su angažovana u nekoj ekonomskoj aktivnosti za sopstveni račun (samostalno obavljaju neku ekonomsku djelatnost).

Pravna jedinica ima pravni personalitet, tj. njena prava i obaveze su određene zakonom o privrednim društvima Crne Gore. Zakonom se mogu dodijeliti neka prava ili nametnuti obaveze samo pravnim jedinicama i to je razlog zbog koga statističari moraju da uzimaju u obzir pravne jedinice, jer one i samo one imaju obaveze prema statistici. Obično, preduzeće ima jednu pravnu jedinicu koju koristi kao svoju pravnu osnovu. Ali to ne mora da bude uvijek tako jer je nekad moguće da se nekoliko pravnih jedinica kombinuje da bi se vršila neka poslovna aktivnost tj. da bi se osnovalo jedno preduzeće.

1.1. Relacije između pravnih jedinica;

Pravne jedinice mogu imati različite vrste međusobnih odnosa koji se zasnivaju na finansijskim (vlasništvo kontrola) i poslovnim relacijama.

Najvažnije poslovne relacije su nabavke, strategijski savjeti, tržišna partnerstva, sporazumi o licencama, sporazumi o franšizama. Osnova mogu biti kako neformalni dogovori tako i ugovorni sporazumi.

Što se tiče finansijske relacije vlasništva, ona se javlja kao bliska relacija između fizičkog i pravnog lica i pravnog lica i pravnog lica i ona može biti potpuna i parcijalna što znači daa može biti potpuno u vlasništvu fizičkog ili pravnog lica ili dio vlasništva fizičkog, a dio pravnog lica. Relacija kontrole je drugačiji tip bliske relacije koja se javlja samo između fizičkog ili pravnog lica koja vrše kontrolu i neke pravne jedinice koja je kontrolisana i koja je uvijek pravno lice.

Jedinice koje obavljaju privrednu djelatnost i jedinice koje ne obavljaju privrednu djelatnost ali **su obuhvaćene ovim registrom.**

Oblici obavljanja privrednih djelatnosti su privredna društva i drugi oblici određeni zakonom o privrednim društvima Crne Gore:

- a) ortačko društvo (ortakluk)- "OD"
- b) komanditno društvo - "KD"
- c) akcionarsko društvo - "AD"

Statistički biznis registar

- d) društvo sa ograničenom odgovornošću - "DOO" – višečlano i jednočlano
- e) ustanova
- f) zadruga
- g) preduzetnik
- h) djelovi stranih društava
- i) nevladina organizacija
- j) sindikalna organizacija
- k) sportska organizacija

a. Ortačko društvo (ortakluk) šifra pod kojom se vodi u ovom registru (10)

Ortakluk je odnos između lica koja obavljaju djelatnost u cilju sticanja profita. Sva društva čiji članovi nemaju ograničenu odgovornost su ortakluci. Lica koja su stupila u ortački odnos zovu se ortaci i kolektivno se nazivaju firma. Ortak može biti fizičko ili pravno lice. Ortak ima neograničenu solidarnu odgovornost.

b. Komanditno društvo - šifra pod kojom se vodi u ovom registru (11)

Komanditno društvo je društvo jednog ili više lica koja se zovu komplementari i jednog ili više lica koja se zovu komanditori i kolektivno se nazivaju: firma. Komplementari su neograničeno solidarno odgovorni za sve obaveze društva. Komanditori odgovaraju za obaveze društva do visine svojih uloga. Ulozi komanditora mogu biti u novcu ili u stvarima i pravima koja se procjenjuju. Tokom trajanja društva komanditor ne može, posredno ili neposredno, povlačiti ili primati natrag bilo koji dio svog uloga, u protivnom odgovoran je za obaveze firme do visine uloga koji je povukao ili primio natrag komplementar i komanditor može biti fizičko ili pravno lice.

c. Akcionarsko društvo - šifra pod kojom se vodi u ovom registru (12)

Akcionarsko društvo stiče svojstvo pravnog lica danom registracije. Ono je društvo fizičkih ili pravnih lica koje se osniva u cilju obavljanja privredne djelatnosti, a čiji je kapital podijeljen na akcije. Akcionarsko društvo je pravno lice koje je svojom imovinom i obavezama potpuno odvojeno od akcionara i ono odgovara za svoje obaveze cjelokupnom svojom imovinom. Akcionari nijesu svojom imovinom odgovorni za obaveze društva. Akcionarsko društvo se može osnovati na određeno ili neodređeno vrijeme, a prestaje da postoji u skladu sa odredbama pomenutog zakona o privrednim društvima. Djelovi akcionarskog društva nemaju svojstvo pravnog lica.

d. Društvo sa ograničenom odgovornošću - šifra pod kojom se vodi u ovom registru (15 i 14)

Društvo sa ograničenom odgovornošću stiče svojstvo pravnog lica danom registracije. Može biti osnovano od strane fizičkih ili pravnih lica, ulaganjem novčanih ili nenovčanih sredstava u društvo radi ostvarivanja profita, a njegovi osnivači odgovaraju za obaveze društva do iznosa svojih uloga. Ulozi osnivača čine početni kapital društva. U svom nazivu društvo obavezno sadrži naznaku "DOO". Društvo sa ograničenom odgovornošću može osnovati jedno ili više lica. Društvo može imati najviše 30 članova. Djelovi društva sa ograničenom odgovornošću nemaju svojstvo pravnog lica.

Statistički biznis registar

e. Ustanova - šifra pod kojom se vodi u ovom registru (85)

Ustanova je oblik organizovanja osnovana radi obavljanja djelatnosti u oblasti obrazovanja, nauke, kulture i fizičke kulture, učeničkog i studentskog standarda, zdravstvene zaštite, socijalne zaštite, društvene brige o djeci, socijalnog osiguranja, itd.

f. Zadruga - šifra pod kojom se vodi u ovom registru (21)

Zadruga je dobrovoljna organizacija zadrugara koji zajedničkim poslovanjem ostvaruju ekonomske interese i samostalno odlučuju o zajedničkim interesima.

g. Preduzetnik - šifra pod kojom se vodi u ovom registru (18)

Preduzetnik je fizičko lice koje se bavi privrednom djelatnošću radi sticanja profita, a tu djelatnost ne obavlja za račun drugoga. Lice koje obavlja djelatnost nezavisne profesije uređene posebnim propisima smatra se preduzetnikom u smislu ovog zakona, ako je tim propisima tako uređeno.

Preduzetnik je odgovoran za sve obaveze u vezi sa privrednom djelatnošću koju obavlja cjelokupnom svojom imovinom.

h. Dio stranog društva- šifra pod kojom se vodi u ovom registru (90)

Dio stranog društva je dio društva osnovanog i registrovanog izvan Crne Gore, a koji obavlja djelatnost na njenoj teritoriji . Ono postoji i obavlja privrednu djelatnost, u skladu sa ovim i drugim zakonima Crne Gore.

i. Nevladina organizacija - šifra pod kojom se vodi u ovom registru (83)

Sve organizacije koje deluju u društvu možemo podijeliti na državne organizacije (javni sektor) i nedržavne organizacije (privatni sektor). Nedržavne organizacije, koje pokreću građani na osnovu svoje privatne inicijative, su organizacije civilnog društva.

Ove nedržavne organizacije opet možemo podijeliti na profitne (komercijalne) i neprofitne (nekomercijalne). Profitne su one organizacije čije djelovanje ima za cilj stvaranje profita i uvećavanje postojećeg kapitala (npr. preduzeća u privatnom vlasništvu). Za razliku od njih, neprofitne organizacije, su one koje ne stvaraju profit, ili ako ga stvaraju, ne ulažu ga u ponovno uvećanje kapitala već u različite druge društveno korisne aktivnosti i svrhe (npr. u humanitarne i dobrotvorne aktivnosti). Neprofitne organizacije može osnovati, pored samih građana i vlada, pa ih zato dijelimo na vladine (javne) i nevladine (privatne) neprofitne organizacije. Kada govorimo o organizacijama društva, onda se uvijek govori o ovom drugom tipu neprofitnih organizacija - nevladinih. Nevladine neprofitne organizacije su autonomne i samostalne organizacije koje su osnovale grupe građana sa različitim motivima, interesima, ciljevima i potrebama. To su sve one organizacije koje nisu vladine (državne), iako i država ima svoje organizacije koje se bave rješavanjem sličnih problema,

Statistički biznis registar

ali uz pomoć državnog aparata (organizovanjem, kontrolom i finansiranjem njihovih aktivnosti).

j. Sindikalna organizacija - šifra pod kojom se vodi u ovom registru (82)

Sindikalna organizacija je dobrovoljna interesna organizacija zaposlenih i osnovni oblik sindikalnog organizovanja i rada. Sindikalnu organizaciju konstituišu sindikalne podružnice, prihvatajući Sindikalni program i Statut Saveza Sindikata Crne Gore i Pravila Sindikalne organizacije.

Sindikalne podružnice su manji oblik organizovanja Sindikalne organizacije i formiraju se u skladu sa interesima članstva i procesa rada.

Sindikalna organizacija je nezavisna od posloводства i državnih organa, političkih i drugih partija.

Članovi Sindikalne organizacije su svi zaposleni izuzev članova posloводства. Organizacija se bori za ostvarivanje, zaštitu i unaprijeđenje ekonomskih, socijalnih, obrazovnih i kulturnih interesa članova Sindikata. Ima svojstvo pravnog lica, registrovana je kod Ministarstva rada i socijalnog staranja u Podgorici.

k. Sportska organizacija- šifra pod kojom se vodi u ovom registru (82)

Sportske organizacije se osnivaju aktom o osnivanju i po članovima 36,37,47,48 i 50 Zakona o sportu (Sl.list br.36/11 od 27.07.2011 god.), izuzev profesionalnih sportskih klubova su neprofitna pravna lica.

Amaterski sportski klub može se osnovati radi obavljanja treninga, priprema i takmičenja sportista u određenom sportu. U obavljanju sportske djelatnosti, amaterski sportski klub ima vaspitne, sociokulturne i humane ciljeve. Mogu ga osnovati domaća i/ ili strani pravna i fizička lica.

Sportska organizacija se može osnovati i obavljati sportsku djelatnost ako ima: obezbijeđen odgovarajući sportski objekat ,odnosno prostor i opremu; odgovarajući kadar i program aktivnosti. Upisom u Registar sportska organizacija stiče svojstvo pravnog lica.

2. Institucionalna jedinica

Institucionalna jedinica je osnovni centar donošenja ekonomskih odluka koji se karakteriše autonomijom odlučivanja u vršenju svojih osnovnih funkcija .

Da bi se moglo reći da jedinica ima samostalnost u odlučivanju s obzirom na svoju glavnu funkciju, jedinica mora da:

- ima pravo posjedovanja dobara ili aktive na svoje vlastito ime, pa će samim tim biti u mogućnosti razmjenjivanja vlasništva dobara ili aktive u transakcijama s drugim institucionalnim jedinicama;
- bude u mogućnosti da donosi ekonomske odluke i obavlja ekonomske aktivnosti za koje se smatra da je odgovorna pred zakonom;

Statistički biznis registar

Vođenje potpunog skupa računa znači da jedinica mora voditi računovodstvene zapise koji pokrivaju sve njene ekonomske i finansijske transakcije koje je obavila tokom računovodstvenog perioda, kao i račun aktive i obaveza.

Holding kompanije su institucionalne jedinice čija je osnovna funkcija da upravlja grupom jedinica. Sljedeće jedinice se smatraju institucionalnim jedinicama:

- jedinice koje imaju kompletan skup računa i autonomiju odlučivanja
 - privatna i javne preduzeća
 - zadruge i partnerstva ako su priznati kao nezavisni pravni subjekti
 - javni proizvođači koji se na osnovu posebnih zakona tretiraju kao nezavisni pravni subjekti
 - neprofitne institucije koje se tretiraju kao nezavisni pravni entiteti
 - državne agencije
- jedinice koje imaju kompletan skup računa i za koje se, prema konvenciji, smatra da imaju autonomiju odlučivanja

Kvazikorporativna preduzeća: samostalno preduzetništvo, partnerstva i javna preduzeća, različita od prethodno navedenih, u mjeri u kojoj se njihovo ekonomsko i finansijsko ponašanje može razdvojiti od njihovih vlasnika.

3. Jedinica prema vrsti djelatnosti (KIND OF ACTIVITY UNIT - KAU)

Jedinica prema vrsti djelatnosti (KAU) grupiše sve djelove jednog preduzeća koji doprinose obavljanju djelatnosti na nivou klase klasifikacije KD-2025. Uvedena je kao jedinica posmatranja u cilju poboljšanja homogenosti rezultata statističkih istraživanja po djelatnostima, a time i međunarodne uporedivosti tih rezultata, jer se na nivou preduzeća mogu uočiti različite vrste horizontalnih i vertikalnih integracija, kako na nacionalnom, tako i na međunarodnom nivou.

Entitet koji obavlja samo pomoćne djelatnosti za preduzeće kome pripada ne smatra se posebnom jedinicom KAU.

4. Lokalna jedinica (LOCAL UNIT – LU)

Lokalna jedinica je preduzeće ili dio preduzeća (radionica, fabrika, magacin, kancelarija, rudnik ili depo itd.) koji je smješten na geografski određenoj lokaciji. Na tom ili iz tog mjesta ekonomsku djelatnost obavlja, osim određenih izuzetaka, jedan ili više radnika (koji mogu biti zaposleni i u nepotpunom radnom vremenu) za jedno isto preduzeće.

Pomoćna objašnjenja data u Uredbi EEC, glase:

- Ako lice radi na više od jednog mjesta (održavanje ili nadgledanje) ili kod kuće, u tom slučaju se smatra da je lokalna jedinica mjesto sa kog dolaze instrukcije, ili iz koga se posao organizuje. Sve pravne jedinice koje služe kao pravna osnova za preduzeće, ili za dio preduzeća moraju imati neku lokalnu jedinicu, koja je registrovana kancelarija (sjedište) čak

Statistički biznis registar

iako niko u njoj ne radi.

- Prema konvenciji, poštanska adresa je faktor koji određuje lokalnu jedinicu.
- Granice jedinice određene su granicama zemljišta na kojem se prostire, što znači, na primjer, da javni autoput koji prolazi preko jedinice ne prekida kontinuitet njenih granica.
- Lokalne jedinice bez posebnog pravnog subjektiviteta, koje su zavisne od stranih preduzeća, tretiraju se kao kvazi preduzeća.

Lokalna jedinica mora imati jedno ili više zaposlenih lica, koji rade bar nepotpuno radno vrijeme da bi mogla biti uključena u statistički biznis registar. Izuzetak od tog pravila javlja se kod registrovanih sjedišta lokalnih jedinica koje predstavljaju pravnu osnovu za preduzeće i koje treba da budu registrovane kao lokalne jedinice, "čak i ako su samo domicilne aktivnosti bez ikakve realne aktivnosti i ako tu niko ne radi".

Lokalne jedinice mogu obavljati više od jedne djelatnosti i mogu, za svrhe statističkih istraživanja biti tretirane kao jedna ili više lokalnih jedinica vrste djelatnosti (LKAU).

5. Lokalna jedinica prema vrsti djelatnosti (LOCAL KIND OF ACTIVITY UNIT - LKAU)

Lokalna jedinica prema vrsti djelatnosti korespondira operativnoj definiciji "jedinice u sastavu".

Kompilacija statističkih jedinica Lokalne jedinice (LoU) i Jedinice prema vrsti djelatnosti (KAU) vrši se na osnovu informacija o Lokalnoj jedinici prema vrsti djelatnosti (LKAU) i to:

- lokalna jedinica – na osnovu adrese;
- jedinica prema vrsti djelatnosti – na osnovu djelatnosti

6. Grupa preduzeća

Grupa preduzeća je asocijacija preduzeća povezanih pravnim i/ili finansijskim vezama. Može imati više od jednog centra odlučivanja, posebno za određivanje poslovne politike, politike prodaje i profita. Ona predstavlja ekonomski entitet koji je ovlašćen da pravi izbor, posebno kada se radi o jedinicama koje obuhvata. Ona je statistička jedinica na međunarodnom nivou, dok se preduzeće definiše samo na nacionalnom nivou.

Ekonomski značaj grupe preduzeća i njihovo uključivanje u statistički biznis registar je taj što su grupe preduzeća jedan od najvažnijih puteva eksternog rasta koji omogućava kombinovanje prednosti fleksibilnih struktura, konstituisanih nekih skupom pravno autonomnih jedinica, sa prednostima koje nastaju iz mogućnosti centralizovanja nekih posebnih funkcija koje izvlače korist od ekonomije obima i ekonomije veličine. Aktivnosti grupe preduzeća prostiru se globalno budući da je lokacija jedinica strategijska promjenljiva sa ciljem ostvarivanja komparativnih prednosti.

Statistički biznis registar

Glavni razlozi zbog kojih preduzeća formiraju grupu preduzeća su:

- da bi kontrolisali šire tržište;
- da bi povećali domaću produktivnost boljim upravljanjem;
- da bi se riješili neki problemi koji se odnose na internu organizaciju preduzeća kao i na odnose koje preduzeće ima sa spoljnim okruženjem.

Grupa preduzeća je prema Uredbi Savjeta br 696/93 o statističkim jedinicama, statistička jedinica. Glavno pitanje koje se postavlja u poslovnim statistikama odnosi se na poznavanje strukture privrede izražene preko broja i dimenzija autonomnih jedinica, odnosno preduzeća.

Sa stanovišta zemalja članica (kao i Evropske Unije u cijelini) važno je znati broj od stranaca kontrolisanih preduzeća i da se dobiju indikacije za ocijenjivanje uticaja procesa globalizacije na domaću privredu.

Koncept kontrole je osnovni koncept koji se upotrebljava za razgraničenje grupe preduzeća. Pravna jedinica na vrhu grupe preduzeća naziva se glava grupe. Glava Grupe je "roditeljska pravna jedinica koja nije kontrolisana ni direktno ni indirektno od bilo koje druge pravne jedinice".

Izvor podataka o statističkoj jedinici grupe preduzeća je statistički biznis registar. Osnovni izvori podataka su Poreska uprava, Centralni registar privrednih subjekata, konsolidovani računi, kao i posebna SBR istraživanja o poslovanju srednjih i velikih preduzeća kao i preduzeća koja imaju jedinice u sastavu. U Centralnom registru privrednih subjekata nalaze se podaci o procentu vlasništva pravnih ili fizičkih lica nad pravnim licem.

Postoji mogućnost da grupa preduzeća bude all-resident (predstavlja grupu preduzeća koja je sastavljena od svih pravnih lica koja su iz naše zemlje i može da sadrži najmanje dvije pravne jedinice), truncated (glava multi-nacionalne grupe preduzeća je u nekoj stranoj zemlji) i multi-nacional (predstavlja grupu preduzeća od kojih su najmanje dvije pravne jedinice locirane u različitim državama).

III SADRŽAJ STATISTIČKOG BIZNIS REGISTRA

Po metodologiji SBR obuhvata sve jedinice ekonomske aktivnosti na teritoriji Crne Gore (izuzev domaćinstava i stranih ambasada), bez obzira na oblik organizovanja, veličinu i djelatnost. SBR se zasniva na dvije klasifikacije i to: Klasifikaciji djelatnosti (KD 2025) i Klasifikaciji teritorijalnih jedica (NUTS).

Sadržaj SBR-a čine:

pravna jedinica i statističke jedinice:preduzeće,lokalna jedinica i grupa preduzeća.

Za svaku jedinicu u SBR-u se nalaze podaci koji se odnose na identifikaciona, demografska i stratifikaciona obilježja.

1. Identifikacione promjenjljive

Identifikacione promjenjljive su:

1. Identifikacioni broj + spoljni identifikacioni brojevi
2. Ime
3. Adresa
4. Pravni oblik organizovanja
5. Status aktivnosti + Šifre objašnjenja vezana za status aktivnosti

1.1. **Identifikacioni (matični) broj**

Identifikacioni broj je ključni podatak SBR-a koji ima posebno značajnu funkciju u statističkom informacionom sistemu kao instrument integracije statističkih istraživanja i sredstvo za vezu sa drugim registrima (npr. registrom Poreske Uprave itd.). To je stalan broj koji se dodjeljuje jedinici Statističkog Biznis Registra od njenog nastanka pa do prestanka obavljanja djelatnosti, tj. gašenja. Identifikacioni broj za pravne jedinice preuzima se iz Centralnog registra Privrednih subjekata, a identifikacioni brojevi posebno (različiti-individualno) za sve ostale statističke jedinice kreiraju se u Upravi za statistiku Crne Gore zato što je veoma važno izbjegavati miješanje identifikacionih brojeva različitih kategorija jedinica. Iz tog razloga se preporučuje usvajanje različite strukture identifikacionih brojeva (dužina i tip osobine) za svaku vrstu jedinice.

Jedinstveni matični broj svih jedinica ima osam cifara po *modulu 11*. Generisanje matičnih brojeva vrši se automatski i to mogu raditi samo autorizovani korisnici. Jednom dodijeljeni i upotrijebljeni matični broj ne može se više ponoviti.

+Spoljni identifikacioni brojevi (kao npr. registarski broj)

S obzirom da je jedna od funkcija SBR-a da se omogući mobilizacija informacija u administrativnim dokumentima, poprečne veze sa tim dokumentima se zbog toga moraju održavati; tako, identifikacioni brojevi koji se koriste za bjelježenje jedinica moraju biti uzeti u obzir.

Ovaj problem se automatski rješava u zemljama u kojima se koristi zajednički identifikacioni broj, u praksi, bar za neke jedinice, većinom pravne, u svim administrativnim dokumentima.

1.2. Ime

Svaka pravna jedinica, preduzeće ili lokalna jedinica ima ili može imati ime koje se mora zabjelježiti.

a) nazivi pravnih jedinica

Ovo je od velike važnosti za identifikaciju i stoga se mora bjelježiti sa velikom pažnjom.

Fizička lica moraju biti jasno odvojena od pravnih lica. Po pitanju fizičkih lica, treba imati na raspolaganju nedvosmislenu informaciju o ličnom statusu te osobe, tako da se sljedeće bjelježi kao autonomne varijable:

- Prezime
- Ime
- Pol (za potrebe lične komunikacije)

Ovi podaci su često nedovoljni da bi se neka osoba identifikovala sa sigurnošću. Stoga je vrlo važno bjelježiti jedinstveni identifikacioni/matični broj koji koriste sva administrativna tijela koji ima trinajest cifara.

b) ime preduzeća

Preduzeća često koriste ime pravne jedinice koja njima upravlja. Tada nije neophodno bjelježiti ga ponovo ukoliko su unijeti podaci o vezi između tog preduzeća i te pravne jedinice. Međutim, mnoga preduzeća takođe koriste "komercijalno ime" koje se razlikuje od imena pravne jedinice koja ih kontroliše: ukoliko je tako, to se mora zabjelježiti.

c) nazivi lokalnih jedinica

Ne mora uvijek postojati, naročito ako je lokalna jedinica jedina u tom preduzeću. U tom slučaju ime ustanove je često istovjetno "komercijalnom imenu" preduzeća. Ali u preduzećima sa nekoliko lokalnih jedinica mora se donijeti propis po kome se posebno moraju voditi imena lokalnih jedinica, ukoliko postoje

d) pravni oblik organizovanja

Šifra koja predstavlja pravni oblik organizovanja je zabjelježena u skladu sa klasifikacijom pravnih oblika ili kategorija specifičnih za našu zemlju. Prilikom te klasifikacije odvojena su fizička od pravnih lica i sljedećih širih kategorija sa tim objelježjima: komercijalne kompanije, neprofitne organizacije, administrativna tijela (vlada, lokalne vlasti) itd.

1.3. Adresa

Svaka jedinica mora imati najmanje jednu adresu. Najbolje rješenje je bjelježiti samo adresu lokalnih jedinica, a u slučaju pravnih jedinica i preduzeća bjelježiti identifikacioni broj lokalne jedinice koja je njihova registrovana kancelarija/sjedište. Ovo rješenje se implicitno preporučuje u bjelješci broj. 1 o definiciji lokalne jedinice, dodatoj Uredbi o statističkim jedinicama, po kojoj: " svaka pravna jedinica mora imati jednu lokalnu jedinicu kao svoju registrovanu kancelariju, čak i ako tamo niko ne radi" i kao takvo primijenjeno je u našem SBR-u. Slično ovome, adresa jedne jedinice vrste djelatnosti biće istovjetna adresi lokalne jedinice kojoj pripada. Za jednu lokalnu jedinicu važeća adresa lokacije te jedinice mora se zabilježiti. Toj adresi će se dodati šifra koja pripada nacionalnoj nomenklaturi teritorijalnih jedinica koja je u skladu sa Nomenklaturom teritorijalnih jedinica za potrebe statistike Evropske Unije (NUTS). Uz adresu je potrebno unijeti i adresu za prijem pošte , ukoliko jedinica želi da se pošta koja se odnosi i na statistička istraživanja šalje na neko drugo mjesto.

Promjene imena i adrese oslikavaju se u statističkom biznis registru čim budu prijavljene. Razlog za ovo je to što se ovi podaci koriste za slanje upitnika za različita statistička istraživanja , kao i za geografske analize podataka iz registra.

Što se tiče ostalih kontakt detalja, kao što su brojevi telefona i faksa, e-mail adresa i drugo, oni se takođe unose čim do izmjena dođe.

1.4. Status aktivnosti

Samo podaci o preduzećima i njihovim jedinicama koje su aktivne bjelježe se u statističkom biznis registru. Pravne jedinice su predmet interesovanja za registre sve dok su pravno sredstvo za neko aktivno preduzeće.

U praksi, postoje razlozi kao npr. mogućnost ponovnog aktiviranja, za često uzimanje u obzir uspavanih pravnih jedinica prilikom popunjavanja registra, ili zadržavanje preduzeća ili statističkih jedinica koje su prestale da funkcionišu i zbog toga se bjelježe i šifre koje ukazuju na to da li je status jedinice "aktivan" ili "neaktivan". Za jednu pravnu jedinicu taj status mora biti pravni, za statističke jedinice on je "ekonomski"

+ Šifre i objašnjenja vezana za status aktivnosti :

1 – *aktivno* - aktivno;

- stečaj – samo ako postoji mogućnost nastavka aktivnosti;
- ako ne postoji mogućnost kontakta sa jedinicom ali ona ima karakteristike aktivnosti;
- ako je pogrešna adresa ali jedinica ima karakteristike ekonomske aktivnosti;
- ako je sezonski aktivno;

2 – *aktivnost još nije počela*

3 – *aktivnost je privremeno prekinuta (spavajuće)*

9 – *aktivnost prestala – završena- stečajem ili likvidacijom*

(prestali sa aktivnošću prije posmatrane godine i nikad nisu ponovo nastavili sa aktivnošću)

9a – aktivnost prestala pripajanjem

2. Stratifikacione promjenljive

Stratifikacione promijenljive su:

Primarna djelatnost

Sekundarna djelatnost

Pomoćna djelatnost

Veličina: broj zaposlenih

Veličina: promet i porez na dodatu vrijednost - PDV

Geografska lokacija i

Institucionalni sektor

Stratifikacione promijenljive se dijele u tri grupe i to: klasifikacija po djelatnosti, veličini i lokaciji i one same po sebi utiču na vjerovatnoću da neka jedinica bude uključena u određeno istraživanje.

2.1. Djelatnost

Svaka statistička jedinica, preduzeće, lokalna jedinica ili jedinica privredne djelatnosti mora se povezati sa promjenljivim koje definišu njene djelatnosti.

Šifra primarne djelatnosti

Ona ukazuje na primarnu djelatnost kojom se jedinica bavi u skladu sa KD 2025 (4 cifre) klasom. Ukoliko se neke djelatnosti obavljaju istovremeno u okviru jedne jedinice, primarna je ona koja je određena u skladu sa pravilima definisanim u uvodu, tj. po top down metodu.

Dodatne šifre

Ostale dodatne šifre se korisno upotrijebljavaju u cilju pravljenja razlike između stalne i sezonske djelatnosti.

Šifra sekundarne djelatnosti

Sekundarna djelatnost jednog preduzeća smatra se značajnom ukoliko predstavlja preko 10% ukupne djelatnosti preduzeća ili više od 5% ukupne nacionalne djelatnosti te vrste.

2.2. Veličina

Mjera veličine za statističke jedinice važna je za pravljenje uzorka, zaokruživanje rezultata vezanih za populaciju i analiziranje populacije.

Nekoliko kriterijuma se koristi za pravljenje indikatora veličine: zaposlenost, promet i iznos aktive (količina neto sredstava). Kriterijumi su propisani Zakonom o računovodstvu (Službeni list Crne Gore, br. 145/21 od 31.12.2021, 152/22 od 30.12.2022, 084/25 od 31.07.2025).

Ono što je važno je da se ovaj indikator može ažurirati jednom godišnje za sve jedinice bez obzira na to jesu li ili nijesu bili izabrani u prethodnoj godini da budu uključeni u uzorak istraživanja.

Šifra veličine zasnovana na zaposlenju

Kada se govori o ovoj varijabli treba napomenuti da osnovni cilj nije mjerenje zaposlenosti nego dobijanje stratifikacione varijable.

Klase veličine koje se koriste su sljedeće:

KLASA PREDUZEĆA	BROJ ZAPOSLENIH
MIKRO	[0-9];
MALA	[10-49];
SREDNJA	[50-249]
VELIKA	>250

Za klasifikaciju preduzeća po veličini na osnovu ovog kriterijuma koristi se godišnji prosjek zaposlenosti, a ne zaposlenost na određeni datum.

2.2.2 Šifra veličine zasnovana na prometu

Najpreciznije je da veličina preduzeća dobije šifru zasnovanu na prometu.

Definicija prometa koja će se koristiti je sljedeća:

"Promet obuhvata ukupnu zaradu preduzeća (ili lokalne jedinice) u toku referentnog perioda i ovo odgovara prodaji robe i usluga na tržištu. Promet obuhvata sve fakturisane dažbine i poreze na robu i usluge preduzeća ili lokalne jedinice sa izuzetkom poreza na dodatu vrijednost. U promet spadaju i svi ostali računi (prevoz, pakovanje...) koji se naplaćuju od mušterije, čak i ako su ovi troškovi navedeni posebno u fakturi. Snižavanje cijena, rabati i popusti za mušterije kao i vrijednost vraćene robe mora se odbiti od prometa, ali ne i popusti na plaćanje gotovinom".

Promet ne obuhvata prodaju osnovnih sredstava. Subvencije koje se dobijaju od vlasti ili EU se takođe ne računaju.

Ovo što je prethodno navedeno odnosi se na klasifikaciju preduzeća prema standardima Evropske Unije i preporukama Evropske komisije od 6.maja 2003. godine, koja je stupila na snagu 1.januara 2005. godine.

U pravnom uređenju Crne Gore, jedini pravni akt koji definiše pojmove vezane za klasifikaciju preduzeća jeste Zakon o računovodstvu "Službenom list CG", br. 084/25 od 31.07.2025. U zavisnosti od prosječnog broja zaposlenih, ukupnog prihoda na godišnjem nivou i ukupne aktive, pravna lica razvrstavaju se na:

- 1) mikro pravna lica koja ne prelaze dva od sljedeća tri kriterijuma: - prosječan broj zaposlenih do deset; - ukupan prihod na godišnjem nivou do 900.000,00 €; - ukupna aktiva do 450.000,00 €;
- 2) mala pravna lica koja ne prelaze dva od sljedeća tri kriterijuma: - prosječan broj zaposlenih u poslovnoj godini do 50; - ukupan prihod na godišnjem nivou do 10.000.000,00 €; - ukupna aktiva do 5.000.000,00 €;
- 3) srednja pravna lica, koja nijesu mikro i mala pravna lica, a koja ne prelaze dva od sljedeća tri kriterijuma: - prosječan broj zaposlenih u poslovnoj godini do 250; - ukupan prihod na godišnjem nivou do 50.000.000,00 €; - ukupna aktiva do 25.000.000,00 €;
- 4) velika pravna lica koja prelaze dva od tri kriterijuma iz tačke 3 ovog stava.

2.2.3. Šifra veličine koja se zasniva na neto sredstvima

Za preduzeća u sektoru finansijskog tržišta čija djelatnost spada u dio K klasifikacije djelatnosti KD -2025, kriterijum veličine koji se često uzima kao relevantan je količina neto sredstava. Iznos neto sredstava se zasniva na knjigovodstvenom bilansu firme i uzima se kao neto vrijednost tih sredstava (manje amortizacija) manje vrijednost tekućih dugovanja.

2.3. Geografska lokacija

Stratifikaciona promjenljiva "lokacija" je obavezna jedino za lokalne jedinice. Promjene lokacija u nekim slučajevima dovodi do ukidanja jedne i stvaranja druge jedinice. Pravila o kontinuitetu

pravnih jedinica se razlikuju od zemlje do zemlje i nisu pod kontrolom nacionalnog statističkog instituta. Važno je biti svjestan da promjena lokacije jedne pravne jedinice ne ukazuju neizostavno na promjenu lokacije preduzeća. Npr, zvanična adresa nekog poslovnog centra se mijenja u zavisnosti od lokacije na kojoj se vode knjige, ali mjesta na kojima se obavljaju djelatnosti u najvećem broju slučajeva, ostaju ista.

Prilikom ažuriranja stratifikacionih promjenljivih bjelježe se datumi promjena, izvor novih informacija i prethodna vrijednost. Ovo su sve podaci od velike vrijednosti za procjenu kvaliteta varijabli i reviziju procesa promjene. Bjelježenje i izvora i datuma promjene veoma je važno zbog praćenja demografije poslovnih subjekata.

2.4. Institucionalni sektor

Potreba za agregiranjem znači da je nemoguće pojedinačne institucionalne jedinice posmatrati odvojeno već moraju biti grupisane u grupe koje se nazivaju institucionalni sektori i od kojih su neki podijeljeni u podsektore. Svako preduzeće je potrebno razvrstati u neki od institucionalnih sektora (i eventualno podsektora) za potrebe Nacionalnih Računa.

Svaki od sektora i podsektora zajedno grupiše institucionalne jedinice koje se ekonomski slično ponašaju. Institucionalne jedinice grupisane su u sektore na osnovu vrste proizvodnje i zavisno od njihove glavne aktivnosti i funkcije, za koje se smatra da su značajne za njihovo ekonomsko ponašanje. Sektor je podijeljen u podsektore prema kriterijumima koji su značajni za taj sektor što dozvoljava precizniji opis ekonomskog ponašanja jedinica.

Evropski sistem računa (ESA 96) razlikuje slijedeće institucionalne sektore:

Nefinansijska preduzeća
Finansijska preduzeća
Vlada-Država-Javna administracija
Domaćinstva
Ne-profitne institucije koje služe domaćinstvima
Treće zemlje i međunarodne organizacije-ostatak svijeta

Tabela institucionalnih sektora i podsektora

Nefinansijska preduzeća
Finansijska preduzeća
Centralna banka
Ostale monetarne finansijske institucije
Ostali finansijski posrednici, osim osiguravajućih društava i penzijskih fondova
Pomoćne finansijske institucije
Osiguravajuća društva i penzioni fondovi
Država
Centralna uprava

Statistički biznis registar

Državna uprava
Lokalna uprava
Fondovi socijalne zaštite
Domaćinstva
Poslodavci (uključujući radnike za sopstveni račun)
Zaposleni
Primaoci dohotka od vlasništva
Primaoci penzija
Primaoci ostalih transfernih dohodaka
Ostali
Neprofitne institucije koje služe domaćinstvima
Ostatak svijeta
Evropska Unija
Zemlje članice Evropske Unije
Institucije Evropske Unije
Treće zemlje i međunarodne organizacije- ostatak svijeta

Dakle, potrebno je bilježiti šifru "institucionalni sektor" za preduzeća. Šifra koja ukazuje na to da li je, generalno govoreći, djelatnost jednog preduzeća komercijalna ili nije, omogućava početnu klasifikaciju putem odvajanja sektora javne administracije od neprofitnih institucija ili onih koje služe domaćinstvima. Svaka institucionalna jedinica pripada u samo jedan sektor i podsektor. Kada je glavna aktivnost institucionalne jedinice proizvodnja dobara i usluga, prilikom odlučivanja u koji će se sektor razvrstati najprije je potrebno razlikovati vrstu proizvođača kojem pripada.

Napomena: Institucionalni sektor nije isto što i sektor kome preduzeće pripada na osnovu svoje pretežne djelatnosti.

U Sistemu Nacionalnih Računa razlikuju se tri vrste proizvođača i to:

- a) privatni i javni tržišni proizvođači (tržišni proizvođači su LKAU-lokalne jedinice prema vrsti djelatnosti ili institucionalne jedinice kod kojih je najveći dio proizvodnje tržišna proizvodnja). Institucionalne jedinice koje su tržišni proizvođači razvrstane su u sektore nefinansijskih preduzeća, finansijskih preduzeća ili domaćinstava;
- b) privatni proizvođači za sopstvenu (ličnu) finalnu potrošnju (su LKAU - lokalne jedinice prema vrsti djelatnosti ili institucionalne jedinice kod kojih je najveći dio proizvodnje, proizvodnja za sopstvenu-ličnu potrošnju iste institucionalne jedinice). Institucionalne jedinice koje su privatni proizvođači za sopstvenu finalnu potrošnju razvrstane su u sektor domaćinstava zajedno sa neinkorporisanim preduzećima koja su u vlasništvu domaćinstava (to su uvijek tržišni proizvođači ili proizvođači za sopstvenu finalnu potrošnju - ovaj slučaj se javlja prilikom proizvodnje stambenih usluga vlasnika-stanara i proizvodnji dobara za sopstveni račun. Sva neinkorporisana preduzeća u vlasništvu domaćinstava klasifikuju se u sektor domaćinstava. Jedino u slučaju kvazi-preduzeća u vlasništvu domaćinstava treba napraviti izuzetak, jer su to tržišni proizvođači koji se klasifikuju u

Statistički biznis registar

sektor nefinansijskih preduzeća ili finansijskih ustanova).

- c) privatni i javni ostali netržišni proizvođači (LKAU- lokalne jedinice prema vrsti djelatnosti ili institucionalne jedinice koje najveći dio proizvodnje isporučuju besplatno ili po cijenama koje nisu ekonomski značajne). Institucionalne jedinice koje su ostali netržišni proizvođači razvrstane su u sektor ukupne države ili neprofitne ustanove koje služe domaćinstvima.

2.5. Vremenski okvir promjena

Tradicionalni pogled na kvalitet SBR-a zasnivao se na potrebi da odslikava stvarnost u najvećoj mogućoj meri. Ovo ukazuje na to da bi promijene trebalo unijeti u registre što je moguće prije. U skladu sa ISO definicijom, kvalitet registara se sada određuje u zavisnosti od toga u kojoj mjeri mogu da odgovore potrebama korisnika. Preciznost može biti od značaja nekim korisnicima registra, ali postojanost je od podjednake važnosti za sve, naročito za one koji se bave kratkoročnom statistikom i koriste njene rezultate, kao i one koji žele ujednačene kratkoročne i strukturalne podatke. Ključne osobine, poput stratifikacionih varijabli na nivou preduzeća, ažuriraju se kvartalno i mjesečno.

2.6. Izvori podataka

SBR može biti ažuriran iz više izvora. Za ažuriranje SBR-a, Uprava za statistiku Crne Gore na početku je koristio četiri glavna izvora podataka i to: Administrativni registar Uprave za statistiku Crne Gore, Centralni Registar privrednih subjekata, registar Poreske Uprave i Fonda zdravstva. Sada, u fazi u kojoj se nalazimo, kao glavni izvor podataka za dvije, možemo slobodno reći, ključne, stratifikacione varijable koristimo registar Poreske uprave. Za ažuriranje administrativnih promjena koristi se Centralni registar privrednih subjekata na taj način što nam na dogovoreni rok dostavljaju meglom podatke o promjenama.

Osim ovih izvora, kao eksterni izvori koriste se još i Internet, web strane, yellow pages kao i razna poslovna udruženja koji su veoma važan izvor za prikupljanje podataka o adresama, brojevima telefona, e-mail adresama, web stranicama, itd.

Veoma važni izvori podataka za SBR su statistička istraživanja od kojih po principu feedback-a dobijamo informacije koje se koriste za njegovo ažuriranje.

3. Demografske promjenjljive

Demografske promjenjljive su:

- Datum nastanka
- Datum pravne registracije
- Datum prestanka rada

Najmanje ove tri promjenjljive (datumi) bilježe se za svaku jedinicu kako bi se omogućilo vršenje početne demografske analize preduzetničke populacije i njenih lokalnih jedinica.

Statistički biznis registar

Datum osnivanja

Za pravnu jedinicu ovo je:

u slučaju pravnog lica, datum osnivanja pravne jedinice;

u slučaju fizičkog lica, datum administrativnog priznavanja kao pravnog posrednika (glavnog ili pomoćnog) preduzeća (datum registracije kod Centralno gregistra privrednih subjekata).

Za statističke jedinice, preduzeće, lokalnu jedinicu itd., to je datum kada je jedinica prvi put osnovana, tj. kreirana u SBR-u.

Datum pravne registracije

Za određene svrhe, kao na primjer za analizu zaostajanja između događaja u realnom svijetu, vode se informacije o datumu uvođenja u registar.

Datum prestanka djelatnosti

Za pravnu jedinicu ovo je:

- u slučaju pravnog lica, datum prestanka poslovanja;
- u slučaju fizičkog lica, datum objave stalne zabrane obavljanja svih djelatnosti.

Za statističke jedinice, preduzeća, lokalne jedinice, itd., datum konačnog prestanka djelatnosti (između aktivnosti i gašenja preduzeća obično postoji period neaktivnosti u kojem se jedinica vodi kao "uspavana". Pokazatelj takvog stanja je nedostatak zaposlenih – nula uplaćenih doprinosa na plate, prestanak plaćanja poreskih obaveza itd. Samo nakon 18 mjeseci ovakvog stanja jedinica može biti izbrisana iz registra i taj datum se evidentira. Kada se ažuriranje SBR-a vrši jednom godišnje, primjenjuje se period od 24 mjeseca u "uspavanom stanju". U svakom slučaju, mogu da postoje jedinice koje se po ovom pravilu smatraju "uspavanim", ali koje je neophodno zadržati u registru kao npr. holding kompanije).

4. Promjenljive koje pokazuju relacije između jedinica

Relacija pripadnosti

Relacija između pravne jedinice i preduzeća kojim ona upravlja i relacije koje povezuju preduzeće i podređene statističke jedinice u kojima ono obavlja djelatnosti, moraju da budu vremenski objelježene i precizno opisane.

Datum početka relacije;

Datuma završetka relacije;

Opis relacije;

Opis relacije između pravne jedinice i preduzeća

Relacija može da bude opisana na jedan od sljedećih načina:

- vlasnik – upravnik;
- upravnik koji nije i vlasnik;
- vlasnik koji nije i upravnik ;
- pomoćni pravni posrednik preduzeća.

Statistički biznis registar

Prva dva načina odgovaraju bliskoj vezi u kojoj je jedna pravna jedinica glavni pravni zastupnik preduzeća. Neophodno je provjeriti da li to preduzeće ima tako blisku vezu sa samo jednom pravnom jedinicom.

Opis relacije između preduzeća i lokalne jedinice

Nemaju sve lokalne jedinice istu ulogu po pitanju preduzeća: postoji samo jedno primarno mjesto posla.

Relacije kontrole

Iako se SBR fokusira na preduzeća i njihove lokalne jedinice, činjenica da su preduzeća djelovi grupa takođe se uzima u obzir. Pripadnost nekoj grupi je važan stratifikacioni kriterijum za analiziranje učinka preduzeća i ovaj se kriterijum uzima u obzir prilikom odabira polja istraživanja.

Grupa je niz preduzeća koje neposredno ili posredno kontroliše ista pravna jedinica, kontrola ovdje znači moć da se postavljaju upravnici pravne jedinice koja upravlja radom preduzeća.

Dimenzije grupe se bjelježe relacijom među pravnim jedinicama prije nego relacijom među preduzećima. Međutim, ovo rješenje ima svojih nedostataka po pitanju vremenskog nadzora grupa, pošto se pravna jedinica koja je na čelu grupe može promijeniti vremenom. Zato je korisnije, što je i urađeno, uvesti grupu u SBR kao eksplicitnu jedinicu sa sopstvenim identifikacionim brojem.

IV OBUHVAT STATISTIČKOG BIZNIS REGISTRA

Teorijski gledano jedan idealan SBR obuhvata – vodi, sva preduzeća koja učestvuju u proizvodnji roba i usluga, tj. učestvuju u stvaranju BDP-a jedne zemlje, u našem slučaju Crne Gore, njihove lokalne jedinice, pravne jedinice od kojih se sastoje preduzeća, multinacionalne grupe preduzeća i glavne grupe preduzeća koje djeluju samo u okviru nacionalne teritorije, za statističke svrhe.

1. Izuzeci

Podaci o domaćinstvima koja se bave proizvodnjom robe i pružanjem usluga za sopstvene potrebe ne ulaze u SBR, pošto se ne smatraju preduzećima. Nije važno da li se proizvedeno koristi samo za potrebe domaćinstva (npr. proizvodnja iz privatnih vrtova) ili se čak ulaže u domaćinstvo.

Ovaj izuzetak se odnosi naročito na domaćinstva u značenju sektora U klasifikacije djelatnosti KD - 2025, tj. domaćinstva koja zapošljavaju radnike za pomoć u kući (dnevna pomoć, čuvanje djece, baštovan, šofer...).

SBR, takođe, ne obuhvata podatke o fizičkim licima koja imaju vlasništvo nad nekim posjedom (zemljište, zgrade za boravak i ostale zgrade) i ako koriste predmet vlasništva za svoje potrebe (ili potrebe svog domaćinstva) ili ga čak izdaju na upotrebu trećim licima.

Efekti ovih izuzetaka zaslužuju pažljivu analizu. Ukoliko neko fizičko lice, pravna jedinica, unešena u SBR kao pravna osnova nekog preduzeća, takođe zapošljava pomoć u kući ili slično za održavanje zgrada koje su možda u njegovom vlasništvu, ti radnici se ne smiju uzeti u obzir u varijabli veličina preduzeća.

Ostali izuzeci: Pošto ne učestvuju u stvaranju BDP-a zemalja u kojima se nalaze, podaci o međunarodnim organizacijama, ambasadama i stranim predstavništvima čija aktivnost spada u sektoru V (eksteritorijalne organizacije i tijela) klasifikacije djelatnosti KD - 2025, nisu obuhvaćeni u SBR-u. S druge strane, podaci o ambasadama i predstavništvima stranih vlada su uključeni u nacionalne registre zemalja koje predstavljaju.

2. Proizvoljno uključivanje u registar

Jedinice koje se bave samo aktivnostima koje pokrivaju:

- Sektor A: Poljoprivreda, lov i šumarstvo i ribolov
- Sektor P: Javna uprava

Tehnike koje se koriste za prikupljanje statističkih podataka u ovim sektorima ne zahtijevaju neizostavno znanje preduzetničke populacije i njihovih lokalnih jedinica.

Međutim, ukoliko jedno preduzeće čija primarna djelatnost spada u ove klase ima značajnu sekundarnu djelatnost koja odgovara nekom drugom dijelu, to se obavezno bjeleži u SBR-u, zajedno sa lokalnim jedinicama u kojima se ove djelatnosti obavljaju.

3. Ograničavanje veličine

Sva preduzeća se obuhvataju u SBR-u, bez obzira na njihovu veličinu.

Nemoguće je napraviti preduzetničku jedinicu bez kombinacije faktora proizvodnje koja uključuje minimum rada. Tako, jedno preduzeće mora da obezbijedi zaposlenje, bilo da je na dobrovoljnoj bazi ili plaćeno. Postoji odredba po kojoj jedno preduzeće mora zapošljavati najmanje jednu osobu na nepotpuno radno vrijeme. Jedini izuzetak od ovog pravila tiče se holding kompanija, koje se moraju voditi kao preduzeća pošto one imaju kontrolu nad više preduzeća, čak i ako ne prijavljuju zaposlenje.

V NAČIN PRIKUPLJANJA I IZVORI PODATAKA

1. Poreska Uprava

Kao jedan od vrlo važnih administrativnih izvora za SBR jeste Poreska Uprava koja je organ državne uprave nadležan za poslove utvrđivanja, naplate i kontrole poreza osnovan od strane Vlade Crne Gore. Njena ovlaštenja su sljedeća: obavlja inspekcijsku kontrolu, preduzima mjere naplate, druge radnje i aktivnosti za koje je nadležan po ovom ili drugim zakonima; rješava o pravima poreskih obveznika; vodi registar o poreskim obveznicima; vrši utvrđivanje poreza na način i po postupku utvrđenom zakonom; zahtjeva od poreskog obveznika i drugih pravnih lica da podnesu dokumentaciju i pruže druge informacije neophodne za utvrđivanje poreske obaveze; poziva lica da učestvuju u poreskom postupku; ulazi i pregleda poslovne prostorije u kojima se nalaze ili bi se mogle nalaziti poslovne knjige i evidencije ili drugi predmeti potrebni za primjenu poreskih propisa; izuzima poslovne knjige i evidencije i druge predmete potrebne za primjenu poreskih propisa u skladu sa ovim zakonom; izriče kazne za poreske prekršaje propisane ovim ili drugim poreskim propisima; koristi usluge stručnjaka i vještaka, fizičkih i pravnih lica u postupku utvrđivanja poreskih obaveza, kada je stručno znanje potrebno; donosi podzakonske akte kojima se bliže uređuje provođenje poreskih zakona; zatraži pomoć od sudova pri izvršavanju i provođenju poreskih propisa; na zahtjev poreskog obveznika daje obavještenja o vrsti poreza, načinu utvrđivanja i uslovima plaćanja; obavještava poreske obveznike o toku inspekcijske kontrole i o njihovim pravima i obavezama u tom postupku; pruža instruktivne i obrazovne usluge vezane za primjenu zakona; poreskim obveznicima da besplatno primjerak poreske prijave; čuva poresku tajnu; da se odnosi prema poreskim obveznicima i drugim licima sa poštovanjem i uvažavanjem; podnosi krivičnu prijavu nadležnom organu za učinjeno krivično djelo i podnosi zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka; proslijedi informacije, uključujući i poreske tajne, koje su otkrivene tokom krivične istrage ili se za njih saznalo pri prikupljanju drugih informacija, organima nadležnim za sprovođenje zakona, kada postoji osnovana sumnja da postoji prekršaj ili krivično djelo; primjenjuje međunarodne ugovore i sporazume o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja i drugim pogodnostima koje se odnose na plaćanje poreza; da priprema izvještaje za potrebe Vlade, odnosno jedinice lokalne samouprave o stanju u oblasti poreza; daje inicijative za donošenje propisa i drugih akata za uređivanje poreskog sistema i poreske politike Ministarstvu finansija; saraduje sa drugim organima i organizacijama u zemlji i inostranstvu o pitanjima krivičnih poreskih djela, a u skladu sa međunarodnim ugovorima ili sporazumima; preduzme mjere neophodne za bezbjednost poreskih službenika; preduzme mjere za sprečavanje korupcije službenika u vršenju službenih poslova; organizuje funkcionisanje jedinstvenog informacionog sistema u oblasti poreza; obezbjeđuje izvršavanje stavova i zaključaka Vlade iz oblasti poreza; da vrši i druge poslove utvrđene zakonom i drugim propisom.

2. Centralni registar privrednih subjekata

Centralni registar privrednih subjekata (CRPS) je nadležan za registraciju privrednih društava i drugih subjekata u Crnoj Gori. Centralni registar je dio Poreske Uprave u Podgorici. Podaci i dokumentacija dostavljena CRPS-u vode se u jedinstvenoj informacionoj bazi podataka koja je

Statistički biznis registar

obezbijeđena na propisani način. CRPS omogućava javni uvid u bazu podataka, indeks i dokumentaciju.

Podaci iz administrativnih izvora prikupljaju se elektronskim putem (povezivanjem preko ključnih promjenljivih), preko e-maila ili CD-a, zatim putem upitnika koji izvještajne jedinice popunjavaju, telefonski itd.

Što se tiče periodičnosti preuzimanja podataka iz administrativnih izvora za potrebe SBR-a, može se reći da su se, ranije, osim u izuzetnim slučajevima, oni preuzimali jednom godišnje.

Sada je situacija bitno izmijenjena i izgleda ovako:

Broj zaposlenih – 15 u mjesecu za prethodni mjesec;

Promet – kvartalno, 15 dana po isteku kvartala;

PDV - kvartalno, 15 dana po isteku kvartala;

Br.telefona – dnevno;

e-mail – svakodnevno;

web – svakodnevno.

Podaci o novoosnovanim pravnim jedinicama, kao i o svim promjenama koje se evidentiraju u Centralnom registru privrednih subjekata preuzimaju se sa *web sajta* preko *linka* koji je posebno napravljen za naše potrebe i koje registrovani korisnik preuzima na kraju svake radne nedjelje.

Kao veoma važan izvor za ažuriranje SBR-a navode se statistička istraživanja (npr. SBS, industrija, trgovina, RAD1, investicije, itd.) koja koriste ovaj registar kao okvir za uzorak i od kojih dobijamo povratne informacije o jedinicama iz registra.

3. Centralna banka Crne Gore

Centralna banka Crne Gore je vrhovna institucija monetarnog sistema Crne Gore. Osnovana je Zakonom o Centralnoj banci, novembra 2000. godine, a sa radom je otpočela 15. marta 2001. godine, što je čini jednom od najmlađih centralnih banaka u svijetu.

Ustavom Crne Gore definisana je kao "samostalna organizacija, odgovorna za monetarnu i finansijsku stabilnost i funkcionisanje bankarskog sistema".

U ispunjavanju odgovornosti dodijeljenih Ustavom Banka, između ostalog: vrši superviziju bankarskog sistema; obavlja i kontoliše međubankarski platni promet u zemlji i prema inostranstvu; djeluje kao fiskalni agent, bankar i savjetnik države i vrši redovne makroekonomske analize dajući preporuke Vladi za ekonomske politike.

Crnogorska ekonomija je dolarizovana (eurizovana), budući da se monetarni sistem Crne Gore zasniva na euru, kao zvaničnom sredstvu plaćanja, od kraja marta 2002. godine. Crna Gora je prihvatila režim dolarizacije 2. novembra 1999. godine kada je uveden dvovalutni sistem sa njemačkom markom i dinarom. Od januara 2001. godine isključivo sredstvo plaćanja je bila njemačka marka do uvođenja eura u martu 2002. godine.

Jedan od strateških ciljeva CBCG je priključenje Eurosistemu, čime bi Crna Gora i zvanično postala dio Ekonomske i monetarne unije.

Od Centralne banke preuzimaju se završni računi privrednih subjekata.

VI ODRŽAVANJE STATISTIČKOG BIZNIS REGISTRA

1. Pravila kontinuiteta

1.1. Pravila kontinuiteta koja se odnose na preduzeće

Pitanje kontinuiteta se razmatra i teorijski i praktično. U teoriji, pravila kontinuiteta se izvode iz definicije preduzeća i njegove upotrebe u statističke svrhe. U praksi, pravila kontinuiteta zavise od troškova prikupljanja dodatnih informacija za potrebe Uprave za statistiku i uticaja svega na teret obaveze dostavljanja podataka.

Što se tiče upotrebe definicije preduzeća u sistemu evropske statistike, podaci o preduzeću se uglavnom koriste za vođenje statistike koja se bavi proizvodnjom roba i usluga. Pored toga, ono igra ulogu u Nacionalnim računima. Definicija je u svakom slučaju u skladu sa njenom osnovnom upotrebom, po kojoj se u osnovnom dijelu definicije kaže da je to organizaciona jedinica koja se bavi proizvodnjom robe i usluga.

Pošto je data definicija i navedene upotrebe, logično je da se definiše kontinuitet na osnovu kontinuiteta njegovih faktora proizvodnje. Faktori proizvodnje obuhvataju upravljanje, pa je tako element "određenog stepena autonomije u procesu donošenja odluka, naročito prilikom raspoređivanja sredstava" pokriven. Ova definicija isto tako omogućava da pravna jedinica bude element za razmatranje, ali pravne jedinice su osnov preduzeća i pripadaju svijetu administracije, one se ne odnose kao takve, na upotrebu preduzeća. Kontinuitet pravnih jedinica je element za operativno definisanje kontinuiteta prije nego teorijska definicija.

U teoriji se smatra da je jedno preduzeće nastavilo da postoji, ukoliko njegovi faktori proizvodnje nastave da postoje. Prestaje da postoji ukoliko njegovi faktori proizvodnje prestanu da postoje. Očigledno je da faktori proizvodnje moraju biti nabrojani, upisani i izmjereni. Osnovni faktori proizvodnje koji se posmatraju, po pitanju njihovog kontinuiteta su: zaposlenost, mašine i oprema, zemljište, zgrade, uprava i nematerijalna sredstva poput goodwill-a. Jasno je da mjerenje kontinuiteta svih ovih faktora je prilično teško i skupo. Ovo može biti izvodljivo za velike jedinice, ali za veliki broj malih jedinica postoji jasna potreba za praktičnijim kriterijumima.

U teoriji, kontinuitet jednog preduzeća zavisi od kontinuiteta njegovih faktora proizvodnje: zaposlenje, mašine i oprema, zemljište, zgrade, rukovodstvo i nematerijalna sredstva. Kontinuitet ovih faktora mora se izmjeriti i procijeniti kako bi se donijela odluka o tome da li postoji kontinuitet preduzeća.

U praksi, preduzeće gubi kontinuitet ukoliko dođe do promjene najmanje dva od sljedećih faktora: kontrolna pravna jedinica, primarna djelatnost koja se obavlja u skladu sa klasifikacijom djelatnosti KD-2025, na nivou četiri cifre i glavna lokacija preduzeća. Ukoliko se preduzeće sa jednim zaposlenim proširi i preseli u nove prostorije i promijeni svoj pravni oblik, za preduzeće se smatra da zadržava svoj pravni oblik, za preduzeće se smatra da zadržava svoj identitet.

U slučaju da pravila kontinuiteta dovedu do nedosljednosti, faktor zadržavanja zaposlenih odlučuje koje preduzeće zadržava svoj identitet.

Jedno preduzeće nastavlja da postoji sa svojim starim identifikacionim brojem u slučaju da obavlja sezonske aktivnosti ili ponovo počinje da obavlja aktivnosti po isteku 18 mjeseci po privremenom prestanku rada do kog je dovelo zaustavljanje proizvodnje iz spoljnih razloga, ili bolesti, nesrećnog slučaja, vojne obaveze preduzetnika, itd.

- Ponovna aktiviranja

Jedan od najtežih problema u održavanju SBR-a je problem privremenog prestanka rada preduzeća. Ukoliko SBR primi informaciju o prestanku rada nekog preduzeća, a zatim, posle nekog vremena informaciju o tome da je isto preduzeće ponovo počelo sa radom, da li bi to isto preduzeće po ponovnom aktiviranju trebalo smatrati preduzećem koje nastavlja sa radom starog preduzeća? Problem je utoliko složeniji iz razloga što se u dobijenim informacijama često ne precizira da je prestanak rada privremen, a po ponovnom početku rada se ne precizira da se obavljanje aktivnosti obnavlja, a ne da počinje po prvi put.

Potrebno je razlikovati tri vrste aktivnosti:

- a) Preduzeća koja obavljaju sezonske aktivnosti

Pod preduzećem koje obavlja sezonske aktivnosti podrazumijeva se preduzeće koje obavlja proizvodnju samo u jednom dijelu godine i to svake godine u istom periodu. Ovo je vrlo često, recimo u oblasti turizma. U cilju izbjegavanja plaćanja poreza i ostalih doprinosa, preduzeće može objaviti prestanak aktivnosti i ponovni početak obavljanja aktivnosti u okviru SBR-a svake godine. Ovakvi slučajevi mogu predstavljati važan dio demografskih događaja u jednoj zemlji.

Za preduzeća koja obavljaju sezonske aktivnosti postoji konvencija da zadržavaju svoj stari identitet po ponovnom početku obavljanja aktivnosti. Pošto potencijalne sezonske aktivnosti mogu biti definisane u pogledu KD 2025, prilikom vođenja SBR-a mora se voditi posebna briga o tome da li administrativna osnivanja u pogledu ovih aktivnosti odgovaraju realnim osnivanjima ili ponovnom početku obavljanja aktivnosti.

- b) Privremeno obustavljanje aktivnosti

Preduzetnik može obustaviti rad preduzeća usljed bolesti, nesrećnog slučaja, vojne obaveze, itd. U zavisnosti od zakona u oblasti poreza i socijalne zaštite, preduzetnik može objaviti obustavu aktivnosti u okviru administrativnog registra i ponovo objaviti početak rada po obnavljanju aktivnosti.

Konvencija je u ovakvim slučajevima da preduzeće zadržava svoj stari identifikacioni broj po obnavljanju svojih aktivnosti, ukoliko se to obnavljanje ne desi po isteku 18 mjeseci. U tom slučaju se smatra da je prvobitno preduzeće prestalo da postoji, a da je osnovano novo.

U tom slučaju se za prvobitno preduzeće smatra da je prestalo da postoji, a novo je nastalo.

Statistički biznis registar

Takva situacija ukazuje na to da se ovo tumači kao gašenje jedne lokalne jedinice u realnom svijetu koji se može posmatrati praćeno osnivanjem neke druge. Pitanje kontinuiteta može se razmatrati u teoriji i praksi. U teoriji, pravila kontinuiteta bi trebalo izvlačiti iz definicije lokalne jedinice i njene upotrebe u statističke svrhe. U praksi, pravila kontinuiteta zavise od razmatranja isplativosti, naročito dostupnosti informacija, troškova prikupljanja dodatnih informacija za statističke svrhe i efekata na teret obaveze preduzeća da dostavlja podatke. Nasuprot pravilima kontinuiteta preduzeća, ne postoji problem unutrašnje dosljednosti pravila kontinuiteta za lokalnu jedinicu zbog toga što se događaji koncentracije i dekoncentracije ne razlikuju na nivou lokalne jedinice. Međutim, pravila kontinuiteta za lokalnu jedinicu moraju biti u skladu sa pravilima kontinuiteta preduzeća.

- Kontinuitet u odnosu na definiciju i upotrebu lokalne jedinice

Definicija i upotreba jedne statističke jedinice su od značaja po pitanju kontinuiteta. Uredba o statističkim jedinicama definiše lokalnu jedinicu kao *"preduzeće ili njegov dio (npr. radionica, skladište, kancelarija ili depo) smješten na geografski tačno određenom mjestu. Na ovom mjestu ili sa njega se obavljaju ekonomske djelatnosti na kojima je – osim određenih izuzetaka – jedna ili više osoba anagažovana (čak i ako je u pitanju samo dio radnog vremena) za jedno isto preduzeće)."*

Lokalna jedinica ne predstavlja samo prost odnos između entiteta "preduzeće" i "geografsko mjesto" ili "lokacija", ona odgovara opipljivom dijelu preduzeća. Ona se sastoji od faktora proizvodnje kombinovanih u cilju proizvodnje robe i usluga, kao što je slučaj sa preduzećem, ali ono ne mora biti jedna organizaciona jedinica, a njegova klijentela može biti drugi dio istog preduzeća. Faktori proizvodnje obuhvataju zaposlene, sa minimum jednim zaposlenim koji radi na nepotpuno radno vrijeme i ona ne mora imati koristi od "određenog stepena autonomije", kao što preduzeće ima.

Imajući u vidu ovu definiciju i upotrebe, logično je definisati kontinuitet lokalne jedinice u odnosu na kontinuitet lokacije i faktora proizvodnje, sa naglaskom na faktorima proizvodnje koji se mogu odmah identifikovati na nivou lokalne jedinice tj. zemljište, zgrade, a naročito zaposlenost. Kontinuitet preduzeća je takođe od važnosti za kontinuitet lokalne jedinice pošto lokalna jedinica zavisi od preduzeća. Ova zavisnost je važna zbog toga što lokalna jedinica sama po sebi nije, kao što je preduzeće, jedna organizaciona jedinica sa određenim stepenom autonomije. A dalji zahtjev je da ukoliko su ta lokalna jedinica i preduzeće jedno te isto, pravila kontinuiteta za njih treba da vode usklađenim rezultatima.

- Kontinuitet u praksi

U pogledu značaja kriterijuma kontinuiteta lokacije i važnosti pravljenja razlike između bližih i daljih selidbi, prvo se razmatra kontinuitet lokalne jedinice ukoliko se lokacija ne mijenja, a onda, ukoliko se lokacija promijeni ali ne na neko udaljeno mjesto (ukoliko se lokacija promijeni na neko udaljeno mjesto, kontinuitet se gubi).

- Lokacija se ne mijenja

Iako ekonomska djelatnost u izvjesnoj mjeri odslikava sve faktore proizvodnje uključujući i zaposlene, može se primijeniti i kriterijum kontinuiteta zaposlenosti, kako bi joj se dala veća težina. Praktična konvencija bi bila da kontinuitet zaposlenosti postoji ukoliko 50% ili više zaposlenih u lokalnoj jedinici nastavlja da radi na istoj ili sa iste lokacije, a smatra se da se prekida ukoliko je taj procenat niži od 50%.

Ukoliko se svi relevantni faktori (tj. kontinuitet preduzeća, primarna ekonomska djelatnost i zaposlenost) promijene, onda se smatra da je lokalna jedinica izgubila identitet. Ukoliko se nijedan od ovih faktora nije promijenio, smatra se da je lokalna jedinica zadržala kontinuitet (pod uslovom da je lokacija ostala ista). Ukoliko dođe do promjene jednog ili dva faktora, treba izvršiti procjenu tih faktora, ali u praksi jedan formuliše pravila za svaku od sljedećih potencijalnih situacija.

- a) Promjena preduzeća (bez ostalih promjena)

Konvencija za ovaj slučaj je da postoji kontinuitet lokane jedinice. Tako se smatra da se lokalna jedinica premjestila iz jednog preduzeća u drugo.

- b) Promjena primarne djelatnosti; (bez drugih promjena)

U ovom slučaju zaposlenost je uglavnom (najmanje za 50%) ista, tako je nemoguće da do promjene primarne djelatnosti dođe naglo, iako se šifra primarne djelatnosti mijenja u određenom trenutku. Konvencija u ovom slučaju je da se kontinuitet lokalne jedinice nastavlja.

- c) Promjena zaposlenosti (bez drugih promjena)

Pošto lokacija ostaje ista, kao i primarna ekonomska djelatnost, izgleda da je zaposlenost jedini faktor proizvodnje koji se mijenja. Imajući u vidu činjenicu da preduzeće nastavlja sa radom, razumno je usvojiti konvenciju da u ovom slučaju lokalna jedinica zadržava kontinuitet.

- d) Promjena preduzeća i primarne djelatnosti, isti broj zaposlenih

Ukoliko dođe do promjene i preduzeća i primarne djelatnosti, lokalna jedinica se ne premiješta u drugo preduzeće, nego u najmanju ruku doživljava i reorganizaciju. Čak i ako se zadrži veći dio zaposlenih, lokalna jedinica gubi identitet.

- e) Promjena preduzeća i zaposlenih; ista primarna djelatnost

Ukoliko dođe do promjena i preduzeća i broja zaposlenih, opet ne dolazi do premještanja lokalne jedinice, nego u najmanju ruku doživljava i reorganizaciju. U ovom slučaju lokalna jedinica gubi identitet.

- f) Promjena primarne djelatnosti i broja zaposlenih; isto preduzeće.

Činjenica da preduzeće ostaje isto nije sama po sebi dovoljna da bi se lokalna jedinica smatrala istom ukoliko dođe do promjene osnovnih faktora proizvodnje, naročito broja zaposlenih. U ovom slučaju lokalna jedinica gubi identitet.

Zaključak je da mora doći do promjene najmanje dva ili tri faktora da bi došlo do gubitka identiteta lokalne jedinice. Ukoliko dođe do promjene samo jednog faktora, ona zadržava identitet, pod uslovom da lokacija ostane ista.

Selidba na manju daljinu

Ukoliko se lokalna jedinica preseli na manju udaljenost, to znači da je došlo do promjene nekih važnih faktora proizvodnje (zemljište, zgrade). Ukoliko se bilo koji od tri naprijed pomenuta faktora (preduzeće, primarna ekonomska djelatnost i zaposlenost) takođe promijeni, lokalna jedinica gubi svoj identitet. Ukoliko se nijedan ne promijeni, ona zadržava identitet.

Mala udaljenost-prije definisanja udaljenosti, veoma je korisno i praktično primijeniti regionalnu klasifikaciju – seljenje van regiona lokalne jedinice ukazuje na gubljenje identiteta, seljenje u granicama njenog regiona ne bi. To znači ukoliko je nova lokacija u okviru istog regiona kao i stara, lokalna jedinica zadržava svoj identitet, ukoliko preduzeće, primarna ekonomska djelatnost i zaposlenost ostanu isti, u suprotnom, identitet se gubi. U tom slučaju regione treba definisati kao najmanje administrativne oblasti.

Ponovna aktiviranja

Kao i sa preduzećem, praktičan problem se pojavljuje i sa ponovnim aktiviranjima. Ukoliko jedna lokalna jedinica prestane da postoji, a potom ponovo počne da radi, osoblje koje održava SBR mora da donese odluku o tome da li će se ponovo koristiti stari broj. Analogno slučaju sa preduzećima, pravilo je da lokalna jedinica nastavlja da postoji (tj. zadržava svoj stari identifikacioni broj) u slučaju da obavlja sezonske aktivnosti ili ponovo počne da radi 18 mjeseci po privremenoj suspenziji aktivnosti uzrokovanoj zaustavljanjem proizvodnje iz spoljnih razloga, usljed bolesti, nesrećnog slučaja, vojne obaveze preduzetnika, itd.

Vremenska perspektiva je veoma važna. Promjene u različitim karakteristikama mogu se dešavati u raznim vremenskim intervalima tokom godine. "Preživljavanje" jedinice zavisi od odabrane vremenske perspektive.

1.3. Veze između preduzeća i kontinuiteta lokalne jedinice

Preduzeće i lokalna jedinica imaju svoja sopstvena pravila kontinuiteta. Tako, preduzeće nastavlja da postoji dok jedna ili više njegovih lokalnih jedinica prestanu da postoje, ili prestaje da radi dok jedna ili više njegovih lokalnih jedinica nastavljaju sa radom.

Statistički biznis registar

Moguće je da lokalna jedinica izgubi identitet ,a da preduzeće ne izgubi, čak i ako se ovo drugo sastoji od samo jedne lokalne jedinice. Primarna privredna djelatnost i zaposlenost lokalne jedinice mogu se promijeniti, ali ovi uslovi nisu dovoljni da bi preduzeće izgubilo identitet. Ukoliko preduzeće zadrži istu pravnu jedinicu, ono ostaje isto pod uslovom da lokacija ostane ista. Zaključak je da jedna lokalna jedinica može da se ugasi, a da tome slijedi osnivanje druge lokalne jedinice na istoj lokaciji, dok preduzeće ostaje isto.

Prikaz 1:

Preduslov uslov iste lokacije je ispunjen (y).

Nepromijenjena veza sa preduzećem y y y n y n n n

Nepromijenjena šifra djelatnosti y y n y n n y n

Nepromijenjen broj zaposlenih y n y y n y n n

Preživljava x x x x

Ne preživljava x x x x

Prikaz 2:

Preduslov uslov iste lokacije nije ispunjen (n). Promjena adrese nije velika.

Nepromijenjena veza sa preduzećem y n n n y y y n

Nepromijenjena šifra djelatnosti y n n y n y n y

Nepromijenjen broj zaposlenih y n y n n n y y

Preživljava x

Ne preživljava x x x x x x x

2. Pitanje kvaliteta i tretiranje grešaka

Korisnici SBR-a žele da on bude "visoko kvalitetan", tj. relevantan, precizan i svježe ažuriran. Vrlo važno je utvrditi koji je to nivo kvaliteta koji se zahtijeva i neophodno je imati politiku nadgledanja i kad je to potrebno i poboljšanja kvaliteta.

Prvi korak u određivanju kvaliteta SBR-a je identifikovanje korisnika i ocjenjivanje njihovog relativnog značaja. Svaki od tih korisnika ima različite potrebe i prioritete. Kada su poznate potrebe korisnika tada se pravi hijerarhija potreba korisnika prema prioritetu zavisno od njihovog broja i od značaja samih korisnika koji iskazuju te potrebe. To dovodi do razvitka jednog okvira kriterijuma za ocjenu kvaliteta pomenutog SBR-a.

Od strane Eurostata definisano je sedam kriterijuma ili aspekata kvaliteta i to:

Relevantnost znači da SBR obuhvata statističke ili administrativne jedinice potrebne za organizovanje prikupljanja informacija i to da promjenljive vezane za svaku jedinicu omogućavaju ispravnu stratifikaciju populacije jedinica kako bi se mogli izabrati reprezentativni uzorci. SBR treba da bude relevantan potrebama njihovih korisnika.

Tačnost je jedan od kriterijuma kvaliteta koji je jednostavan za mjerenje. To uključuje istraživanje kvaliteta i upoređivanje poslovnih subjekata koji egzistiraju u određenim geografskim područjima sa subjektima koji se vode u SBR-u. Takođe su moguće slične kontrole po ekonomskoj djelatnosti.

Preciznost znači da informacije koje se trenutno objelježe moraju odgovarati realnom stanju stvari.

Ažuriranost je logično neposredno vezana za preciznost. Populacija privrednih subjekata i njihove lokalne jedinice mijenjaju se vrlo brzo i osobine svake jedinice mogu biti izmijenjene zauvijek. Dobar SBR mora obezbjeđivati najprecizniju moguću sliku za period koji je najbliži u prošlosti.

Jasnost i dostupnost – Jasnost nije posebno relevantan kriterijum kvaliteta za SBR. Što se pak dostupnosti tiče postoje dva aspekta koji korisnicima mogu biti značajni. Prvi aspekt se može tumačiti kao to koliko lako korisnici i potencijalni korisnici mogu doći do informacija koje postoje u SBR-u. Drugi aspekt se odnosi na jednostavnost interpretiranja informacija iz ovog registra.

Uporedivost se posmatra sa aspekta prostora i vremena.

Koherentnost koja se odnosi na SBR može se posmatrati kao interna koherentnost i koherentnost sa drugim registrima. Interna koherentnost se odnosi na konzistentan tretman podataka u okviru registra, npr. konzistentna primjena pravila ažuriranja i profilisanja jedinica. Koherentnost sa drugim registrima najbolje se ostvaruje upotrebom jedinstvenog broja kako bi podaci bili relativno jednostavno povezani.

Imajući u vidu raspoložive izvore, nemoguće je održavati jedan SBR tako da nema nijednu grešku. Srećom, nije potrebno da SBR bude savršen da bi bio koristan instrument za jednog statističara. Ali SBR mora zadovoljavati određene standarde kvaliteta, u skladu sa potrebama statističara.

2.1. Razlozi za nastanak grešaka u kvalitetu

Greške u kvalitetu nastaju kao rezultat sistematskih ili slučajnih grešaka u procesu obrade administrativnih ili statističkih podataka: izostajanje dostavljanja dokumenata, štamparske ili greške u šiframa, greške u programiranju, ali postoje i značajniji propusti koje je teško ispraviti i koji se moraju analizirati.

2.1.1. Propusti u procedurama dostavljanja podataka

SBR se održava i pomoću upitnika koji se šalju preduzećima, ali se u propisima kojima se uređuje obaveza preduzeća da dostavljaju ove podatke mogu naći propusti preciziranja događaja koji se moraju prijaviti.

Isto tako, ovi propisi mogu precizirati neke formalnosti koje se mogu izbjeći od strane preduzeća u zavisnosti od njihovog pravnog oblika, djelatnosti ili veličine.

Osnivanje novih pravnih jedinica generalno se prijavljuje odmah iz razloga što je pravnoj jedinici potreban identifikacioni broj ili sertifikat o registraciji da bi se preduzeću koje je zaduženo za nju omogućilo da obavlja svoju djelatnost. Prestanak obavljanja djelatnosti se vrlo često ne prijavljuje, bilo iz nemara ili jednostavno zbog toga što privredni subjekat ne zna da li je prestanak konačan, ili je samo privremen.

2.1.2. Netačne prijave

Ovaj izvor grešaka u kvalitetu teško je razlikovati od lažnih prijava. To je naročito važno za prijave djelatnosti. Ova nepreciznost je prirodna najviše iz razloga što kada započinje posao, privredni subjekat često ne zna kojom će se primarnom djelatnošću u stvari baviti.

2.2. Kriterijumi kvaliteta jednog registra

Nijesu sve greške u kvalitetu podjednake važnosti i njihova ozbiljnost zavisi od upotrebe SBR-a. Ukoliko je predviđeno da se SBR koristi uglavnom kao baza za uzorke, najozbiljniji propusti su:

2.2.1. Izostavljanja

Odsustvo jedinica koje u stvari postoje. Ova izostavljanja mogu biti slučajna ili sistematska. Greške u šifriranju statusa po vrsti djelatnosti pretvore se u izostavljanje ukoliko se pravna jedinica bjelježi kao spavajuća, iako u stvari odgovara nekom preduzeću.

2.2.2. Dupliranje

Ista jedinica se bjeleži više od jednog puta pod različitim identifikacionim brojevima. Ovo je često rezultat greške u otklanjanju ograničenja za statističke jedinice.

2.2.3. Greške u adresi

Ove greške mogu dovesti do teškoća pri pokušaju da se uspostavi kontakt sa preduzećem, do tačke da se čak ne zna ni da li je ono prestalo da postoji ili da li je određena informacija o njemu važeća. Zatim

2.2.4. Greške u šifriranju

Kod stratifikacionih promijenljivih, to su greške koje se tiču veličine ili primarne djelatnosti.

Ova vrsta grešaka može dovesti do pojave razmimoilaženja u procjenama. Povećanje varijacija u rezultatima dovodi do potrebe za povećanjem uzorka i tako povećava troškove istraživanja. Efekti ovih grešaka u šifriranju su isto toliko štetni kao i izostavljanja ukoliko je istraživanjem pokrivena samo sub-populacija jedinica izvedenih iz pogrešnih varijabli.

2.2.5. Lažno aktivne jedinice

Ova vrsta grešaka se automatski ispravlja tokom istraživanja, ali očekivani procenat lažno aktivnih jedinica mora se uzeti u obzir prilikom određivanja veličine uzorka.

S druge strane, troškovi istraživanja se povećavaju, pošto je neophodno utvrditi za veliki broj entiteta koji ne dostavljaju podatke da li su prestali sa obavljanjem svoje djelatnosti ili pak odbijaju ili zaboravljaju da odgovore na istraživanje.

Ukoliko se SBR koristi u panel istraživanjima, demografskim analizama, ili, u analizama dužine/trajanja, neka druga vrsta greške može biti veoma ozbiljna.

2.2.6. Greške u istorijskom pregledu

2.3. Kako mjeriti kvalitet

Postavljanje ciljeva vezanih za kvalitet znači ulaganje stalnih napora da se utvrde greške u SBR-u i pronađu načini da se one otklone. Ovaj kvalitet se može mjeriti na različite načine.

- Najstarija metoda za mjerenje kvaliteta SBR-a je sprovođenje kontrolnih istraživanja posebno osmišljenih za mjerenje kvaliteta registara. Putem ove procedure moguće je izmjeriti greške u klasifikaciji po veličini ili vrsti djelatnosti, kao i učestalost lažno aktivnih jedinica.

Statistički biznis registar

Ovom metodom se ne može izmjeriti kvalitet registara u odnosu na njihova dva najozbiljnija defekta koja mogu imati: greška u obuhvatu i dupliranje registracije.

- Za mjerenje grešaka u obuhvatu postoje tri metode koje je moguće primijeniti, a koje bi trebalo kombinovati: slijede ostale koje su manje ozbiljne, pošto se mogu ispraviti na osnovu rezultata istraživanja.

1. Upoređivanje sa spoljnim podacima

Veoma je značajno, za svaku zemlju, postojanje podataka o preduzećima i o lokalnim jedinicama, koji se vode nezavisno od SBR-a i koji, u principu, imaju dobar obuhvat ograničenog sadržaja. U njih spadaju administrativni izvori iz državnog (javnog) sektora, zapisi iz telefonskog imenika (yellow pages) itd.

Kompjutersko upoređivanje ovih zapisa sa SBR-om pokazuje koje su jedinice izostavljene iz njega. Tada se sprovodi istraživanje kako bi se utvrdilo da li ove jedinice zaista postoje i da nisu greške u tim drugim izvorima, ili već postoje u SBR-u ali u drugom obliku.

2. Kontrolno istraživanje teritorije

Sprovođenje ekonomskog popisa kako bi se popisale sve proizvodne jedinice putem sistematskog pročešljavanja teritorije i kako bi se otkrile one koje se ne nalaze u registru, predstavlja skuplji ali daleko sigurniji metod.

3. Indirektna provjera preko zaposlenosti

Upoređivanje procjena zaposlenosti po geografskim područjima i osnovnim sektorima djelatnosti koji se zasnivaju na podacima iz SBR-a i podataka o zaposlenosti koji se dobijaju iz drugih izvora može generalno da ukaže na propuste u pokrivenosti SBR-a.

Daleko je teže koncipirati način mjerenja kvaliteta SBR-a kada se radi o riziku dupliranja, ili višestrukog unosa, pri registraciji, pošto ovaj rizik zavisi u velikoj mjeri od izvora i procedura koje se koriste pri ažuriranju. Ovaj problem je moguće riješiti upoređivanjem vrijednosti iz SBR-a, podataka o broju zaposlenih i prometu, sa drugim izvorima.

Od velike je koristi upoređivanje kvaliteta SBR-a u različitim zemljama jer to može dovesti i do razmjene ideja i metoda. Najznačajniji "alat" za to upoređivanje je EUROSTAT-ov godišnji upitnik za statističke biznis registre.

2.4. Poboljšanja kvaliteta

Slijede primjeri načina na koje je moguće poboljšati kvalitet SBR-a u određenim okolnostima.

2.4.1. Poboljšanje funkcionisanja kanala dostavljanja podataka

Dobro poznavanje metoda i procesa koji pripadaju strani koja dostavlja podatke je od velikog značaja za razumijevanje input-a SBR-a iz tih izvora. Zbog svega toga mnogo je važno ostvariti dobru međusobnu saradnju i bliske kontakte što će dobiti dostavljačima podataka da bolje razumiju zbog čega se njihovi podaci traže, za šta se koriste itd. Najčešće se predlaže da postoji pisani sporazum (memorandum o saradnji) sa glavnim administrativnim izvorima.

2.4.2. Poboljšanje kvaliteta meta podataka

Raspoloživost relevantnih meta podataka uveliko povećava korisnost podataka što se posebno odnosi na SBR gdje ti podaci mogu imati nekoliko oblika:

- Šifre izvora - one su u obliku alfanumeričkih šifara i vezane su za posebne promjenjive da bi ukazale na izvor informacije npr. šifra koja ukazuje na to da li podatak o prometu dolazi iz statističkih istraživanja ili iz administrativnih izvora (doprinosi kontroli kvaliteta podatka).

Svaki administrativni izvor ima svoju šifru koja je formirana interno u SBR-u radi prepoznavanja i analize kvaliteta podataka koji se dobijaju iz različitih administrativnih izvora i uspostavljanja prioriteta među izvorima.

- Datumi – ova šifra se odnosi najčešće na datum kada je podatak posljednji put ažuriran u SBR-u (doprinosi kontroli kvaliteta podatka).

Za stratifikacione promjenjive zaposlenost, promet i djelatnost vode se šifre izvora i datumi koji su prikazani pored podatka za direktne korisnike SBR-a.

2.4.3. Upotreba dodatnih izvora informacija

Dodatni izvori podataka se koriste da bi se proširio obuhvat jedinica ili promjenjivih i vrlo je bitno dobro poznavati te izvore kao i vrstu informacija koje sadrže. S obzirom da se SBR koristi kao okvir za uzorak za statistička istraživanja neophodno je da tok informacija između SBR-a i istraživanja bude dvosmjernan, tako da se informacije iz istraživanja koriste za ažuriranje SBR-a na isti način kao informacije iz administrativnih izvora.

2.4.4. Dopunjavanje izvora za ažuriranje

SBR za potrebe statistike nije pravni, nego ekonomski registar pa stoga realnije odlikava stanje stvari, a ne samo informacije koje su prijavljene za potrebe zadovoljavanja zakonskih formalnosti.

Statistički biznis registar

Da bi se to moglo ostvariti neophodno je mobilisati ostale izvore za ažuriranje, bilo da su oni administrativne ili statističke prirode, ili pak, stvoriti nove.

- Mobilizacija administrativnih izvora

SBR je osmišljen tako da olakšava mobilizaciju informacija koje se prikupljaju za potrebe administracije u statističke svrhe. Zbog toga se u zemljama koje nemaju sistem identifikacije među odjeljenjima zahtijeva da se spoljni identifikacioni brojevi u SBR-u koriste od strane drugih administrativnih tijela. Ova upotreba doprinosi kvalitetu procesa održavanja SBR-a.

Tako, svako preduzeće koje ima zaposlene mora dostaviti spisak zaposlenih jednom mjesečno, navodeći vrijeme zapošljavanja i na koliko su angažovani, kao i koliko su plaćeni. Ovaj spisak zahtijevaju razna tijela – poreska, da bi provjerila iznos plaćanja poreza na dohodak, socijalno osiguranje da uključe zaposlene u penzioni sistem.

Uprava za statistiku ima potpisan dogovor o međusobnoj razmjeni podataka sa Poreskom upravom o slanju, u elektronskoj formi, spiskova preduzeća sa zaposlenim radnicima. To je značajan izvor za prikupljanje statistike zaposlenosti i dohodaka, ali se upotrebljava i za ažuriranje SBR-a u pogledu promjenljivih vezanih za veličinu (zaposlenost).

Svake godine preduzeća su, takođe, pod obavezom da obezbijede organu uprave za poslove poreza računovodstvene podatke za izračunavanje poreza koje treba platiti na zaradu (ili promet). Ove izjave su važan izvor poslovne statistike i omogućavaju da se izbjegnu mnoga istraživanja.

One su iskorišćene za formiranje promjenljive u SBR-u koja se zasniva na prometu. Formira se promjenljiva koja se odnosi na poslednji kvartal, a za koji važe informacije o aktivnosti te jedinice koje su dostavljene poreskim vlastima.

- Mobilizacija rezultata statističkih istraživanja

SBR se koristi za pravljenje spiska jedinica koje su predmet statističkih istraživanja. Većina korisnika SBR-a pretežno je zainteresovana za one jedinice koje imaju značajan udio u nacionalnoj ekonomiji koje su velike ili složene i često se najbolje održavaju profilisanjem. Međutim, ne smiju se zapostaviti ni oni drugi korisnici koji su zainteresovani za demografiju poslovnih subjekata ili za razvoj malih i srednjih preduzeća. Rezultati statističkih istraživanja moraju se iskoristiti u potpunosti u cilju ažuriranja SBR-a na isti način kao i administrativni izvori. Tačnije, statistička istraživanja su jedini izvor za utvrđivanje primarne djelatnosti novostvorene jedinice ili za otkrivanje promjene primarne djelatnosti važeće jedinice.

- Razvijanje upotrebe SBR-a

Razvijanje raspona upotrebe kao i broj korisnika SBR-a povećava vjerovatnoću povratnih informacija kao i ranog otkrivanja grešaka i nekonzistentnosti.

2.4.5. Poboljšanje obrade podataka

Kvalitet jednog SBR-a, takođe, u velikoj mjeri zavisi i od procedura rukovođenja njime i od strogosti kojom se one primjenjuju. Standardna praksa, kod nas je, da se prije stvaranja nove jedinice u registru obave kontrole da bi se bilo sigurno da ta jedinica već ne postoji ali u nekom drugom obliku, kao što npr. može da bude druga ekonomska djelatnost ili druga adresa.

VII PRAĆENJE PROMJENA U STATISTIČKOM BIZNIS REGISTRU

1. Vrste promjena

Tretiranje promjena je neizbježno povezano sa onim što je registrovano u SBR-u u bilo koje vrijeme, tj. jedinica, karakteristika i veza između jedinica.

Ova dimenzija je važna iz više razloga. U nastavku je navedeno nekoliko:

- Postoji velika potražnja za informacijama o poslovno - demografskim promjenama, kao što je broj osnivanja, broj udruživanja, itd. , kao i njihov ekonomski efekat.
- Ekonomska statistika koja se zasniva na populacijama jedinica iz SBR-a takođe ima vremensku dimenziju. Postupanje sa promjenama u SBR-u svakako ima uticaj na ovu statistiku.
- Postupanje sa promjenama tiče se postojanosti, ili bar dosljednosti statistike u SBR-u. Npr. ono utiče na način na koji je kratkoročna statistika povezana sa dugoročnom statistikom. Ukoliko se modeli uzoraka različitih tipova statistike sa istim referentnim trenutkom ili periodom postavljaju na različite datume, postupanje sa promjenama koje se dese ili otkriju u periodu između ovih datuma može uticati na dosljednost ovih statističkih podataka.
- Statističari koji se bave istraživanjima suočavaju se sa promjenama populacije koja je predmet istraživanja, npr. paneli preduzeća. Njih interesuje na koji način SBR povezuje jedinice istraživanja kroz vrijeme, koje se promjene prijavljuju u okviru SBR-a, koji su uzroci promjena, itd.

Kada opisujemo način na koji treba postupati sa promjenama, važno je izbjeći nesporazume vezane za terminologiju. Npr. riječ "osnivanje" može imati različita značenja. Može da znači registrovanje neke nove pravne jedinice u administrativnom registru koji služi kao izvor za SBR , ili dodavanje dosijea novog preduzeća u SBR, ili pak pojavu nekog poslovnog subjekta u privrednoj sferi, bilo da je registrovan negdje ili ne.

Potrebno je objasniti na koji je način razmatranje promjena strukturisano. Mora se imati na umu da opseg ovog razmatranja zavisi od tri aspekta:

- Prvi se odnosi na činjenicu da se propis o SBR-u odnosi na dvije vrste statističkih jedinica (preduzeće i lokalnu jedinicu), ali ovo nijesu jedine statističke jedinice koje se koriste u ekonomskoj statistici. Ostali propisi pominju npr, grupu preduzeća, jedinicu "vrste djelatnosti" (kind-of-activity unit – KAU) i lokalnu KAU. Ove jedinice mogle bi biti od značaja pri razmatranju promjena. Zato razmatranje postupanja sa promjenama ima za okvir utvrđivanje tipova promjena koji se generalno smatraju relevantnim, bez obzira na to šta se pominje u Uredbi o SBR-u.

Statistički biznis registar

- Objašnjenja koja se odnose na postupanje sa promjenama se fokusiraju na proizvođače na tržištu. Postupanje sa promjenama koje se odnosi na proizvođače na tržištu može se koristiti i za jedinice u državnom sektoru i u sektoru privatnih neprofitnih institucija, ali u nekim slučajevima neophodna su specifična prilagođavanja.
- Treće je u vezi sa činjenicom da nacionalni SBR pokriva samo nacionalnu privrednu teritoriju. Preduzeća i sve niže statističke jedinice su ograničene na nacionalnu privrednu teritoriju, iako mogu biti dio neke međunarodne grupe.

2. Referentni okviri i terminologija

Referentni okviri

Kako bi se izbjegli nesporazumi, važno je istaći postojanje razlike između realnog svijeta i njegovog predstavljanja u administrativnim spisima i SBR-u. Administrativna dokumentacija se zasniva na primjeni administrativnih koncepata u posmatranju realnog svijeta, a SBR na primjeni statističkih koncepata na stvarni svijet.

Stvarnost se ne može posmatrati ili mjeriti bez primjene okvira ili modela posmatranja, kao i koncepata. Oni se u najvećoj mjeri izvode iz svrhe posmatranja, u slučaju SBR-a svrha je prvenstveno formiranje okvira za vođenje ekonomske statistike. Namjene ne - statističke administracije (privredne komore, poreske vlasti...) se razlikuju.

Međutim, razlike u svrhama posmatranja ne moraju da dovedu do mjerenja realnosti koja ne posjeduju osobinu uporedivosti. Važnost administrativnih dokumenata za SBR takođe nedvosmisleno proizilazi iz činjenice da pravna jedinica – koju definiše drugi administrativni organ, a ne uprava za statistiku – je dio SBR-a i predstavlja "temelj" preduzeća.

Terminologija

Ukoliko se pravi razlika između različitih referentnih okvira, to je potrebno odslikati upotrebom odgovarajuće terminologije. Drugim riječima, primjenjuje se sljedeće pravilo:

- Promjene u realnom svijetu zovu se "događajima". Svaki događaj koji se smatra dovoljno važnim da se o njemu vodi statistika opisuje se kao statistički koncept kojem se daje ime i tamo gdje je to moguće, ime je usaglašeno sa terminologijom korisnika te statistike. Primjer za to je "osnivanje".
- Promjene u SBR-u zovu se "kretanja" (ili "kretanja u okviru SBR-a"). Dvije najvažnije vrste kretanja su dodavanje dosijea nove statističke jedinice u SBR-u (npr. poslije realnog osnivanja nekog preduzeća) i brisanja postojećeg dosijea. Ova kretanja se zovu "formiranje" ili ("formiranje u SBR-u") i "brisanje" ili ("brisanje iz SBR-a").
- Promjene unutar administrativnih akata zovu se "administrativne promjene". Dvije najznačajnije administrativne promjene su registracija nove administrativne jedinice (npr.

Statistički biznis registar

formiranje jedinice poreza na dodatu vrijednost u registru poreza na dodatu vrijednost) i njena preregistracija/brisanje. Ove administrativne promjene se zovu "administrativna osnivanja/rođenja" i "administrativna gašenja/smrti".

3. Strukturni pristup postupanju sa promjenama

Svrha SBR-a je precizno bjelježenje statističkih jedinica, njihovih veza i osobina, u datom vremenskom trenutku. Pod riječju "precizno" se podrazumijeva da jedinice, njihove veze i osobine moraju u najvećoj mogućoj mjeri odgovarati realnom stanju stvari koje utvrdi statističar.

Zbog svega toga ukoliko želimo znati pravila za postupanje sa promjenama u SBR-u, počinje se sa pregledom događaja, koji je u skladu sa potražnjom za informacijama. On prije svega identifikuje događaje koji imaju uticaja na postojanje statističkih jedinica i veza među njima, tj. tzv. demografske događaje. Jedan događaj može imati uticaja na samo jednu vrstu statističkih jedinica, ali isto tako može uticati i na različite vrste statističkih jedinica istovremeno, i na njihove veze. Može uticati i na osobine statističkih jedinica.

Demografske i nedemografske promjene se prepliću na nekoliko načina. Stoga se, tamo gdje je to od važnosti, uzimaju u obzir promjene osobina statističkih jedinica, kao što su njihova primarna djelatnost ili veličina. Veze između pravnih jedinica su isto tako važne pri razmatranju demografskih promjena, zbog toga što su one nosioci strukture grupe preduzeća.

Promjene se dešavaju postepeno. Npr., započinjanje nekog posla ili grupisanje poslova može zahtijevati neko vrijeme. Tri problema se odnose na ovo pitanje i to:

- Prvo, postoji problem određivanja datuma promjene. U kom trenutku se za novi posao koji prolazi kroz dug početni proces smatra da postoji, uključujući i unošenje u SBR?
- Drugi problem se odnosi na to koje promjene uopšte uzeti u obzir. Poređenje preduzeća ili lokalnih jedinica poslije nekoliko godina dovelo bi u mnogo slučajeva do zaključka da su se znatno izmijenili, dovodeći i do promjena identiteta. Ali ukoliko se svake sedmice vrši poređenje istih preduzeća i lokalnih jedinica, za očekivati je da se u toku jedne sedmice nije desila dovoljno velika promjena da bi uticala na identitet. Pošto mnogi statističari koriste SBR najmanje jednom godišnje, a ažuriranje registra se vrši neprestano, vrlo često, jedino događaji koji se dešavaju u toku jedne godine (ne obavezno kalendarske godine) se uzimaju u obzir. Ovo ukazuje na to da je moguće da se više od jednog događaja desi u toku jedne godine i u tom slučaju će svi oni biti uzeti u obzir.

VIII PRISTUP STATISTIČKOM BIZNIS REGISTRU

Analiza potreba zbog kojih statistički instituti kreiraju SBR dovela je do zaključka da on predstavlja korisno sredstvo za zadovoljavanje rastućih potreba velikog broja privrednih subjekata. Administrativna i državna tijela, preduzeća, istraživači i drugi žele da imaju mogućnost pristupa odgovarajućem registru koji obezbeđuje standardizovane podatke vezane za identitet (npr. ime i adresa) za svako preduzeće i kriterijume za klasifikaciju po šiframa veličine i aktivnosti.

Neke zemlje drže sve informacije o registrima strogo povjerljivim i rezervisanim za njihove statističke institute, što je slučaj i sa našom zemljom.

Čak i kada posebni propisi o registrima obezbjeđuju pristup pojedinačnim podacima, statističari postavljaju sebi pitanja o ograničenjima takvog pristupa pošto su potpuno svjesni da njihov registar s obzirom da je osmišljen tako da zadovolji potrebe statističara, nije samo jednostavan odraz izjava koje su jedinice koje se u pravnoj regulativi obično nazivaju preduzećima, tj. "pravnim jedinicama" u statističkoj terminologiji – dužne da dostave u vezi sa zakonskim otkrivanjem podataka. One formiraju statističke jedinice – preduzeća, jedinice ekonomske djelatnosti, lokalne jedinice – koje su njihovo tumačenje izjava datih od strane pravnih jedinica koje pripadaju preduzećima. One utvrđuju i daju naziv onome što smatraju primarnom djelatnosti preduzeća, a često čak i ažuriraju podatke o osobinama tih jedinica – veličini, aktivnosti – iz rezultata statističkih istraživanja.

Što se naše zemlje i naše institucije tiče pristup statističkim podacima pa samim tim i podacima SBR-a regulisan je Zakonom o statistici (član.6 tačka.10) u kome se kaže da "**statistička povjerljivost**" - predstavlja zaštitu podataka koja se odnosi na individualnu statističku jedinicu, a koji se prikupljaju isključivo za statističke svrhe ili su dobijeni posredno od administrativnih ili drugih izvora, od bilo kakve vrste zloupotrebe. To podrazumijeva zaštitu od upotrebe podataka u nestatističke svrhe i nezakonitog objavljivanja. Princip statističke povjerljivosti ne odnosi se na podatke organa Vlade Crne Gore i da je **upotreba ličnih podataka isključivo za statističke svrhe** što znači da podaci sakupljeni sprovođenjem statističkih aktivnosti na koje se odnose odredbe o statističkoj povjerljivosti, moraju biti korišćeni isključivo u skladu sa odredbama ovog zakona i ne mogu biti osnov za utvrđivanje prava ili obaveza izvještajnih jedinica."

U Crnoj Gori se iz SBR-a ne objavljuju individualni podaci već samo agregirani podaci po različitim kriterijumima. Takođe ono što proizilazi kao rezultat vođenja ovog registra su analize za kojima postoje potrebe i zahtjevi korisnika koje mogu biti zadovoljene podacima koje u njemu postoje.

1. Ograničenja pristupa

Dva principa mogu poslužiti kao smjernice i to: uprava za statistiku ne smije otkrivati pojedinačne podatke prikupljene od pravnih jedinica koje odgovaraju preduzećima uz garanciju povjerljivosti ukoliko ove jedinice te informacije smatraju povjerljivim i to da svaka informacija o preduzećima koju objavi pravna jedinica, nije, po svojoj prirodi, povjerljiva.

Statistički biznis registar

Ukoliko primijenimo ove principe na SBR, očigledno je da se ne može obezbijediti podjednak pristup svim informacijama koje se nalaze u SBR-u.

Informacije o pravnim jedinicama – njihovo ime, adresa, pravni oblik, oblast djelatnosti – ne moraju se smatrati poverljivim pošto zakon zahtijeva da se objavljuju.

S druge strane, odluke koje se odnose na način postupanja sa ovim problemom, a koje statističari donose u cilju osnivanja preduzeća koje odgovara kombinaciji pravnih jedinica ili razvrstavanja jedinica ekonomske aktivnosti u okviru preduzeća smatraju se povjerljivim pošto bi za preduzeća bilo nepovoljno kada bi se otkrile. Isto se odnosi na pripadnost neke pravne jedinice (ili preduzeća) nekoj grupi, kako statističari definišu takvu jedinicu.

Informacije o veličini i primarnoj djelatnosti jedinica koje se unose u SBR dovode do pojave mnogih osjetljivih pitanja tako da se u našoj zemlji ovi podaci iz SBR-a ne objavljuju osim na agregiranom nivou.

Po zakonu, mogućnost otkrivanja indikatora veličine i šifre delatnosti koji se ažuriraju pomoću rezultata istraživanja, zavisi od tumačenja pravila o povjerljivosti statističkih podataka, tumačenju koje se može izvesti iz dijela zakonske regulative ili sudske prakse, ali o kojem odluku ne mogu uvijek donijeti sami statističari.

2. Poželjnost pristupa

Ono o čemu se uvijek može diskutovati je da li je ispravno imati pristup šiframa primarnih djelatnosti preduzeća koje su statističari utvrdili. Pošto su ove informacije u osnovi veoma korisne, a nijedna nestatistička organizacija nema puno uspjeha u prikupljanju istih, omogućavanje pristupa bi ovim podacima u stvari, ako ne zakonsku, dalo referentnu ulogu koja bi imala poreske, socijalne ili finansijske administrativne posljedice po preduzeća čak i ako se stalno podsjeća na to da sva administrativna tijela moraju da definišu relevantne kriterijume klasifikacije po pitanju propisa koje moraju primjenjivati kao i na to da ovi kriterijumi ne moraju neizostavno biti isti kao oni koji se primjenjuju u statističke svrhe.

3. Pristup bazi podataka Statističkog Biznis Registra

- Pravo pristupa I

Pravo pristupa I odnosi se na zaposlene u Odsjeku za strukturalnu biznis statistiku i registre. Neposredni rukovodilac ovog odsjeka zadužen je za: proces uspostavljanja, održavanja i ažuriranja SBR-a, obuku zaposlenih, kao i pripreme upitnika i praćenje usklađenosti sa međunarodnim regulativama. Neposredni rukovodilac ovog odsjeka pristupa bazi podataka preko korisničkog imena i šifre. Korisničko ime dodjeljuje administrator baze podataka. Administratora imenuje neposredni rukovodilac Sektora za statističku koordinaciju i informaciono komunikacionu tehnologiju.

Statistički biznis registar

Neposredni rukovodilac ovog odsjeka ima pravo pristupa svim podacima o svim jedinicama u ovom registru i pravo izmjene istih uz sprovođenje neophodne kontrole i verifikovanja novih podataka koje treba unijeti u bazu podataka. Podaci koji su izmijenjeni se čuvaju u istorijskim tabelama zajedno sa datumom izmjene i podacima o osobi koja je izvršila izmjene.

Zaposleni u ovom odsjeku zaduženi su za ažuriranje SBR-a, kontakt sa izvještajnim jedinicama i kontrolu podataka. Bazi podataka pristupaju preko korisničkog imena i šifre i imaju pristup svim podacima jedinica u registru i pravo izmjene istih.

- Pravo pristupa II

Pravo pristupa II odnosi se na zaposlene u Sektoru za statističku koordinaciju i informaciono komunikacionu tehnologiju.

Za poslove održavanja SBR-a, neposredni rukovodilac ovog sektora, imenuje dva zaposlena programera, koji imaju pravo pristupa svim podacima SBR-a i održavanju baze podataka. Oni mogu vršiti automatsko ažuriranje podataka o broju zaposlenih, prometu i PDV-u, koji se unose direktno u bazu, na osnovu podataka dobijenih od Poreske uprave, na osnovu potpisanog Sporazuma o saradnji. Neposredni rukovodilac ovog sektora određuje osobu za uzorak, koja nema pravo direktnog pristupa bazi podataka, već mu okvir za uzorak dostavlja programer. Ova lica nemaju pravo izmjene podataka, osim automatskog ažuriranja.

U bazi podataka definisani su svi korisnici i precizirana su njihova ovlašćenja. Sadržaj aplikacije određen je shodno pravu pristupa SBR-u. Korisnička imena dodjeljuje administrator baze podataka. Prilikom unosa podataka ili neke druge promjene u tabeli se upisuje ime korisnika koji je izmjenu napravio. U bazi se bilježi ime osobe koja je pristupila bazi, kao i tačno vrijeme pristupa.

- Pravo pristupa III

Pravo pristupa III odnosi se na zaposlene koji su zaduženi za pripremu i sprovođenje statističkih istraživanja.

Zaposlene koji imaju pristup ograničenom dijelu SBR-a imenuju neposredni rukovodioci sektora u kojima se sprovode različita statistička istraživanja i o tome informišu neposrednog rukovodioca sektora nadležnog za SBR.

Uz dati predlog, neposredni rukovodilac sektora za zaposlenog, dostavlja i informaciju u kojem dijelu SBR-a ima pravo pristupa (za pravna lica određene djelatnosti). Neposredni rukovodilac sektora vodi evidenciju zaposlenih iz svog sektora koji imaju pravo pristupa podacima iz SBR-a i o svim promjenama informiše neposrednog rukovodioca sektora nadležnog za SBR i administratora baze podataka.

Zaposleni koji sprovode različita statistička istraživanja imaju pravo pristupa identifikacionim i demografskim obilježjima, a u izuzetnim potrebama i finansijskim pokazateljima.

Zaposleni koji sprovode različita statistička istraživanja nemaju pravo izmjene podataka u SBR-u. Oni za ažuriranje podataka popunjavaju upitnik (Prilog 1) novim, izmijenjenim, podacima koje dostavljaju neposrednom rukovodiocu Odsjeka za strukturalnu biznis statistiku i registre, potpisan, sa datumom izmjene i uz navođenje izvora novog podatka.

IX ISTORIJAT – PRAĆENJE DEMOGRAFSKIH PROMJENA

Potrebno je opisati glavne demografske događaje i način kako ih razlikovati sa tačke gledišta korisnika bez ograničavanja na bilo kakve specifične vrste statističkih jedinica.

1. Kriterijumi za identifikovanje demografskih događaja

SBR sadrži opis poslovnih subjekata stvarnog svijeta dok god se oni smatraju relevantnim za zadovoljavanje potreba korisnika statistike.

Kategorije upotrebe:

Prilikom formulisanja kriterijuma uzimaju se u obzir potrebe korisnika. Ističe se razlika između spoljnih i unutrašnjih upotreba, tj. između upotrebe u statističke svrhe koja zavisi od SBR-a i upotrebe u okviru uprave za statistiku. Spoljne upotrebe se mogu dalje podijeliti na poslovno-demografsku statistiku i drugu statistiku za koju su demografske kategorije od važnosti. Primjer za prvu grupu je statistika osnivanja i gašenja jedinica, a primjer za drugu grupu su vremenske serije populacija statističkih jedinica kao što su paneli preduzeća, u kojima je npr. naveden broj osnivanja i gašenja kao i njihov uticaj na mjerljive promjenljive izražen brojčano.

Iako bi u principu kriterijume za identifikaciju demografskih događaja trebalo izvoditi iz potražnje za informacijama od strane spoljnih korisnika, mora se imati na umu da su informacije o događajima takođe veoma značajne za statističare koji se bave istraživanjima. Oni žele da znaju na koji način se jedinice koje su objekat istraživanja ponašaju kroz vrijeme i koji su uzroci za priliv u i odliv iz populacije koja je predmet istraživanja. Njima su ove informacije potrebne iz očiglednih praktičnih razloga za prikupljanje i obradu podataka, ali isto tako i za tumačenje prikupljenih podataka.

- Demografski događaji koji se smatraju važnim

Po definiciji demografski događaji utiču na postojanje statističkih jedinica i njihove međusobne veze. Statističke jedinice se identifikuju i definišu u skladu sa potrebama posmatranja i analize sistema proizvodnje kao što je navedeno u Uredbi EU o statističkim jedinicama.

Vrlo je važno imati na umu da je preduzeće centralna jedinica statističkog sistema i da se sve statističke jedinice definišu u odnosu na preduzeće, bar u onoj meri u kojoj se mogu posmatrati. One predstavljaju dio preduzeća u pogledu svoje ekonomske djelatnosti ili lokacije (jedinica po vrsti ekonomske djelatnosti – KAU i lokalna jedinica, ili kombinacija preduzeća vezanih zajedničkim pravnim i/ili finansijskim vezama (grupa preduzeća). Treba identifikovati i grupisati demografske događaje tako da odlikuju centralni položaj preduzeća u statističkom sistemu.

Preduzeće je organizaciona jedinica koja se bavi proizvodnjom robe ili pružanjem usluga i koje ostvaruje određen stepen autonomije u donošenju odluka, naročito prilikom raspodjele svojih tekućih resursa.

Statistički biznis registar

Promjene u postojanju ovakvih kombinacija faktora proizvodnje smatraju se događajima od značaja za korisnike statističkih podataka koji su zasnovani na tim jedinicama.

Pored promjena u postojanju faktora proizvodnje koji su kombinovani u statističkim jedinicama, promjene u distribuciji postojećih faktora proizvodnje su od značaja za korisnike ekonomske statistike. Ukoliko pretpostavimo da su takve promjene demografske prirode one moraju dovesti do osnivanja statističkih jedinica koje su u pitanju i do stvaranja veza među njima. A opet, promjene u distribuciji mogu se posmatrati na više nivoa. Ukoliko se nivo preduzeća uzme kao referentni nivo, može doći do ponovne raspodjele u okviru preduzeća, a to bi uključilo i promjene u KAU i/ili na nivou lokalnih jedinica.

Može doći do preraspodjele između preduzeća što može da dovede do smanjenja broja preduzeća (koncentracija do koje može doći npr spajanjem preduzeća), ili povećanja (dekoncentracija do koje može doći npr izdvajanjem dijela preduzeća iz nekog preduzeća). Broj preduzeća može isto tako ostati isti, u tom slučaju preraspodjela može dobiti oblik transfera KAU ili lokalnih jedinica, u ostalim slučajevima to se može nazvati restrukturiranje.

Jedan koncept koji zaslužuje da bude posebno pomenut tiče se preduzetnika, vlasnika jednog preduzeća. Iako, strogo posmatrano, promjene koje se tiču preduzetnika nisu demografske prirode – preduzetnik predstavlja jednu takvu statističku jedinicu ili vezu između statističkih jedinica – kontrolna pravna jedinica se može posmatrati kao približavanje konceptu preduzetništva, naročito ako se radi o fizičkom licu.

2. **Opšta tipologija demografskih događaja**

Tipologija

Uz tipologiju data su i neka objašnjenja i promjene u kombinacijama faktora proizvodnje

- ***Nastajanje kombinacije faktora proizvodnje***

- Osnivanje grupe preduzeća (i svih statističkih jedinica na nižem nivou)
- Osnivanje jednog preduzeća (i svih statističkih jedinica na nižem nivou)
- Osnivanje KAU ili lokalne jedinice

- ***Nestanak kombinacije faktora proizvodnje***

- Gašenje grupe preduzeća (i svih statističkih jedinica na nižem nivou)
- Gašenje preduzeća (i svih statističkih jedinica na nižem nivou)
- Gašenje KAU ili lokalne jedinice

- **Promjene u distribuciji faktora proizvodnje**
 - Preraspodjela faktora proizvodnje u okviru jednog preduzeća
 - Preraspodjela faktora proizvodnje u okviru KAU i lokalnih jedinica
 - Preraspodjela faktora proizvodnje samo u okviru KAU
 - Preraspodjela faktora proizvodnje samo u okviru lokalnih jedinica
- **Preraspodjela faktora proizvodnje više od jednog preduzeća**
 - Koncentracija preduzeća
 - a) Koncentracija u okviru jedne grupe preduzeća
 - b) Koncentracija koje obuhvata više od jedne grupe preduzeća
 - Dekoncentracija preduzeća
 - a) Dekoncentracija u okviru jedne grupe preduzeća
 - b) Dekoncentracija kojom je obuhvaćeno više od jednog preduzeća
 - Transfer faktora proizvodnje između preduzeća
 - a) Transfer KAU ili lokalne jedinice u okviru grupe preduzeća
 - b) Transfer KAU ili lokalne jedinice između grupa preduzeća
 - Restruktuiranje
 - c) Restruktuiranje u okviru grupe preduzeća
 - d) Restruktuiranje koje obuhvata više od jednog preduzeća
- **Transfer preduzeća iz jedne grupe preduzeća u drugu**

3. **Objašnjenja**

Da bi se navedena tipologija demografskih događaja što bolje razumjela potrebno je dati nekoliko dodatnih objašnjenja. Kategorije ove tipologije predstavljaju osnovne vrste tj. " tipove " događaja koje možemo razlikovati. Svaki događaj se klasifikuje u samo jednu kategoriju u okviru tipologije. Međutim, može da se desi da događaj iz stvarnog svijeta ne odgovara u potpunosti definiciji nijedne kategorije.

Npr. moguće je da se jedna poslovna organizacija restrukturira, a da istovremeno nestanu neki faktori proizvodnje. Kao što je slučaj sa mnogim drugim klasifikacijama, u takvim slučajevima se mora odrediti kategorija koja najbolje odgovara.

Za termine koncentracije i dekoncentracije se podrazumijeva da imaju šire značenje. U svakodnevnoj upotrebi mogu se odnositi ne samo na nivo preduzeća, nego i na grupu preduzeća, što znači smanjenje ili povećanje broja kontrolnih entiteta ili grupa. Upotreba ovog termina u gore navedenoj tipologiji posljedica je shvatanja preduzeća kao referentne jedinice.

1.1. Tipologija demografskih događaja za specifične statističke jedinice

Postoji potreba za tipologijom demografskih događaja vezanih za preduzeća, demografskih događaja vezanih za lokalne jedinice, itd.

- Demografske promjene koje se tiču preduzeća

U ovom poglavlju su opisane demografske promjene koje se tiču preduzeća i kretanja unutar SBR-a u kojima se čuvaju podaci o njima. Tamo gdje je to moguće uzimaju se u obzir i promjene osobina.

SBR predstavlja postojanje jednog preduzeća na taj način što dodjeljuje jedinstveni identifikacioni broj dosijeu/zapisu tog preduzeća. Formiranje i brisanje dosijea su u logičnoj vezi sa formiranjem i brisanjem identifikacionih brojeva i odgovaraju promjenama u kontinuitetu rada preduzeća i obratno: ukoliko ne dođe do prekida u radu preduzeća njegov identifikacioni broj ne može da se promijeni.

1.2. Tipologija demografskih događaja vezanih za jedno preduzeće

Na nivou preduzeća, kategorije opše tipologije se razlikuju u odnosu na dva aspekta:

- Kontinuitet rada preduzeća: Npr. u slučaju prestanka rada preduzeća, to preduzeće gubi identitet, dok promjena u distribuciji faktora proizvodnje neizostavno ne dovodi do gubljenja identiteta.
- Broj preduzeća uključenih u neki događaj: Važan je i broj preduzeća koji je postojao prije nego što se događaj odigrao, kao i broj preduzeća poslije događaja. Npr. osnivanje jednog preduzeća (u smislu ponovnog započinjanja novog posla, na ostacima prethodnog) i koncentracija dva postojeća preduzeća razlikuje se, između ostalog, u odnosu na broj preduzeća koja učestvuju.

4. Demografski događaji

Događaji koje ćemo navesti se međusobno isključuju. Pošto je ovo potpuna tj. konačna lista, ona isto tako predstavlja tipologiju događaja.

- Egzistencijalne promjene (događaji koji imaju uticaja na samo jedno preduzeće pošto se događaj odigra, a nemaju uticaja prije odigravanja događaja ili imaju uticaja na samo jedno preduzeće prije i na nijedno poslije odigravanja događaja;

osnivanje/formiranje

gašenje/brisanje

-Osnivanje jednog preduzeća se svodi na početak rada preduzeća koje nije postojalo ranije i nijedno drugo preduzeće nije uključeno.

-Gašenje preduzeća se odnosi na suprotni događaj. Pošto je preduzeće jedna organizaciona jedinica koja se bavi proizvodnjom robe ili pružanjem usluga (u zavisnosti od njegove definicije), pod osnivanjem se podrazumijeva kombinacija faktora proizvodnje, a pod gašenjem prestanak njihovog djelovanja, uz ograničenje da se ovaj događaj ne odnosi ni na jedno drugo preduzeće.

Problem koji se tiče osnivanja i gašenja preduzeća je vezan za datum odigravanja ovih događaja. Pitanje koje je vrlo važno odnosi se na to od kog trenutka se u osnovi smatra da je preduzeće osnovano. U principu, na ovo pitanje se može odgovoriti pozivanjem na definiciju preduzeća: osnivanje je izvršeno onog trenutka kada se ispune uslovi navedeni u definiciji, što znači da je to trenutak kada počinje da radi kao organizaciona jedinica koja se bavi proizvodnjom robe ili pružanjem usluga.

- Koncentracija (događaji koji se tiču više od jednog preduzeća prije i jednog preduzeća pošto se događaj desi);

spajanje;

preuzimanje.

Preduzeća se mogu udruživati pri čemu se broj postojećih preduzeća smanjuje tj. dolazi do grupisanja/koncentracije. Takva integracija može se odigrati na više načina i u više oblika. Uzmimo da se dva preduzeća potpuno stope u jedno, onda ta preduzeća mogu ili izgubiti svoj identitet u potpunosti zbog toga što u novoj organizaciji nemaju svoje znake raspoznavanja, ili jedno od preduzeća može zadržati identitet. U ovom drugom slučaju drugo preduzeće je obično mnogo manje u odnosu na prvo, pa jednostavno biva apsorbovano od strane većeg preduzeća, koje u osnovi ostaje isto. Ukoliko oba preduzeća izgube identitet, to se zove spajanje, ukoliko jedno od njih zadrži identitet (merger), to se zove preuzimanje (take-over). U slučaju o kome je ovdje bilo riječi, ne može se desiti da oba zadrže identitet, jer se onda broj preduzeća ne bi promijenio.

Statistički biznis registar

Iako se u slučaju grupisanja broj preduzeća smanjuje, spajanja i preuzimanja ne podrazumijevaju gašenje jedinica, kao što je već ranije objašnjeno. Gašenje je jedan potpuno drugačiji događaj. Ali svi ovi događaji mogu dovesti do brisanja dosijea / zapisa iz SBR-a. Isto tako, pojava novog preduzeća kao rezultat spajanja preduzeća ne smatra se osnivanjem. Treba istaći i činjenicu da se kao posljedica preuzimanja, neke osobine preduzeća koje zadržava identitet, mogu promijeniti.

- Dekoncentracija (promjene koje se odnose na jedno preduzeće prije i više od jednog poslije događaja):

- cijepanje;
- izdvajanje.

Događaji koji dovode do dekoncentracije su suprotni događajima koji vode koncentraciji. Suprotnost spajanju je razdvajanje, a preuzimanju cijepanje. A upotrebljava se i slična terminologija.

- Promjene koje se odnose na više od jednog preduzeća prije i više od jednog poslije događaja:
 - ✓ formiranje zajedničke kompanije / zajednički preduzetnički poduhvat -ulaganje;
 - ✓ restrukturiranje.

Formiranje jedne kompanije u cilju zajedničkog ulaganja je stvaranje jednog preduzeća od dva ili više preduzeća, pri čemu nijedno nema pravo na donošenje konačnih odluka prilikom upravljanja novim preduzećem.

Restrukturiranje je promjena koja uključuje više od jednog preduzeća prije i više od jednog preduzeća poslije događaja, a da pritom ne predstavlja osnivanje kompanije zajedničkog ulaganja. Ono utiče na identitet najmanje jednog preduzeća ali ukupan broj preduzeća prije i poslije događaja može ostati isti. Kategorija restrukturiranja obuhvata sve slučajeve koji nisu klasifikovani negdje drugo u tipologiji događaja.

Trebalo bi pomenuti da neke kompanije podrazumijevaju transfer znatnih dijelova proizvodnih kapaciteta u novo preduzeće, dok druge uključuju transfer finansijskog kapitala ili "vještine poslovanja" (tzv. know-how).

- Promjena grupe: preduzeće ostaje isto ali prelazi iz jedne grupe u drugu;

U ovom slučaju ista kombinacija faktora proizvodnje postoji i prije i poslije datog događaja. Poslije događaja ona pripada drugoj grupi preduzeća nego što je ranije pripadala.

Moguća proširenja

Statistički biznis registar

Postoji nekoliko mogućnosti za proširenje. Kategorija osnivanja kompanije može se podijeliti na osnivanje kompanija koje dobijaju svoj proizvodni kapacitet od "preduzeća roditelja" i drugih kompanija. U okviru kategorije restrukturiranja može se izdvojiti transfer dijela proizvodnih kapaciteta jednog preduzeća u drugo preduzeće u okviru iste grupe preduzeća. Potreba za takvim daljim podjelama zavisi od potražnje za informacijama, učestalosti događanja, dostupnosti izvora informacija i troškova.

Kao što je već pomenuto, demografski događaji mogu dovesti do promjena u osobinama jedinica koje zadržavaju svoj identitet. U ovom slučaju, od naročite važnosti su klasa veličine i primarna privredna djelatnost. Naravno, promjene ovih osobina mogu se desiti i bez ikakvih demografskih događaja, tj. taj (ne-demografski) događaj mogao bi da se odnosi na samo jedno preduzeće koje nastavlja da postoji.

Potražnja za informacijama o promjenama u klasi veličine i u primarnoj privrednoj djelatnosti je nesumnjivo prisutna. Promjene u klasi prometa su važne, ako ni zbog čega drugog, bar zbog toga što se mala i srednja preduzeća definišu u odnosu na klasu prometa.

Promjene osobina su takođe veoma važne za istraživanja jer mogu uzrokovati promjene u populaciji jedinica koje su pokrivene istraživanjem i mogu se iskoristiti za stratifikaciju.

5. Kretanja unutar registra koja odslikavaju demografske događaje

U nastavku se razmatra prelazak događaja iz tipologije u svijet SBR-a, jedan po jedan, uz obavještenja o izvorima informacija i o rekonstrukciji događaja na osnovu informacija iz SBR-a. U početku se podrazumijeva da su podaci o svim preduzećima koja su obuhvaćena nekim događajem uključeni u SBR.

Prenošenje podataka o događajima u kretanja unutar SBR-a:

- Osnivanja i gašenja

Predstavljanje osnivanja i gašenja i u SBR-u je direktno: dolazi do formiranja novog identifikacionog broja i brisanja postojećeg. Ali postoji problem koji se tiče utvrđivanja datuma osnivanja, ili "datuma započinjanja aktivnosti preduzeća". Da li se kao datum osnivanja uzima početak ulaganja ili datum prodaje prvog proizvoda? Ili kada je prvi proizvod isporučen? Ili kada je zaposlen prvi radnik na neodređeno vrijeme? Ovi datumi ne moraju da odgovaraju datumu registrovanja odgovarajuće administrativne jedinice u nekom administrativnom izvoru.

Definicija koju mi primjenjujemo je da je momenat osnivanja u SBR-u momenat prvog prijavljenog radnika i/ili prvog ostvarenog prometa.

- Spajanje i preuzimanje

U slučaju spajanja, svi identifikacioni brojevi preduzeća koja su postojala prije događaja se brišu i formira se jedan identifikacioni broj za novonastalo preduzeće. U slučaju preuzimanja, preduzeće koje vrši preuzimanje zadržava svoj identifikacioni broj, pa se u okviru SBR-a ne vrše nova formiranja i samo identifikacioni brojevi preduzeća nad kojima se vrši preuzimanje se brišu iz SBR-a. Datum koji se uzima za početak promjene je datum na koji autonomiju u donošenju odluka, koja se pominje u definiciji preduzeća, gube preduzeća u procesu udruživanja ili preduzeće nad kojim se vrši preuzimanje.

- Cijepanje i izdvajanje

Pošto su cijepanje i izdvajanje procesi suprotni procesima spajanja i preuzimanja tako je i njihovo registrovanje suprotno registrovanju procesa spajanja i preuzimanja. U slučaju cijepanja, formiraju se identifikacioni brojevi preduzeća koja nastaju poslije događaja. A identifikacioni broj prvobitnog preduzeća se briše. U slučaju izdvajanja, novi broj se formira samo za jedinicu u sastavu.

- Stvaranje kompanije za zajedničko ulaganje i restrukturiranje

Stvaranje kompanije za zajedničko ulaganje se registruje formiranjem novog identifikacionog broja za kompaniju i ne dolazi do novih formiranja ili brisanja. Datum koji se uzima za početak rada kompanije je datum na koji ona preuzima ulogu kao jedinica koja ima pravo na autonomno donošenje odluka.

- Promjena grupe

Način na koji se promjena grupe registruje zavisi od načina na koji je sama grupa preduzeća registrovana. Ukoliko se eksplicitno registruje u smislu da ima sopstveni dosije / zapis u SBR-a, veza između preduzeća i prvobitne grupe preduzeća se briše, a veza između preduzeća i nove grupe preduzeća se dodaje. Ukoliko grupa preduzeća nije registrovana eksplicitno, nego samo preko veza između pravnih jedinica (ili veza među preduzećima), promjena grupe će automatski biti registrovana i implicitno.

1.1. Izvori informacija

U praksi, većina događaja se registruje po "prijemu signala" o tome od strane nekog administrativnog izvora SBR-a. Ovi signali se tiču administrativnih promjena i u zavisnosti od kvaliteta, značenja i relevantnosti administrativnih podataka može se javiti potreba za preduzimanjem aktivnosti na ažuriranju SBR-a. Ponekad nisu potrebni dodatni podaci da bi se SBR ažurirao, ali u nekim slučajevima je neophodno prikupljanje dodatnih podataka. Međutim, u svim slučajevima se mora povesti računa o racionalizaciji troškova. Kao posljedica ovoga, politika ažuriranja SBR-a može se razlikovati među malim, srednjim i velikim preduzećima.

Administrativna osnivanja i gašenja ne dovode neizostavno do osnivanja i gašenja preduzeća i preduzeća mogu nastajati i nestajati bez promjene u pravnim jedinicama preduzeća. Ipak, u većini slučajeva podaci o administrativnim osnivanjima mogu biti dobra početna tačka za ažuriranje SBR-a u pogledu formiranja SBR-a.

Međutim, postoji jedan otežavajući faktor, postojanje spavajućih administrativnih jedinica, a naročito spavajućih pravnih jedinica. Administrativno osnivanje spavajuće pravne jedinice ne dovodi do formiranja dosijea za neko preduzeće u okviru SBR-a. Ali ukoliko spavajuća jedinica počne sa obavljanjem aktivnosti kasnije, SBR-a ne mora ovo registrovati. Isto važi i za aktivne pravne jedinice koje prvo postanu spavajuće, a kasnije počinju sa aktivnostima.

Situacija koja se tiče registrovanja gašenja preduzeća je teža od situacije kod registrovanja osnivanja preduzeća. Obavještenja dobijena iz administrativnih registara, a koja se tiču administrativnih gašenja su nedovoljan izvor prilikom ažuriranja SBR-a u pogledu gašenja preduzeća jer obično ne postoji podsticaj za jedinicu da se odjavi iz administrativnog izvora po prestanku aktivnosti.

1.2. Rekonstrukcija demografskih događaja iz podataka dobijenih iz SBR-a

Da bi se rekonstruisao jedan demografski događaj mora se znati koja su preduzeća učestvovala u njemu. Za osnivanje i gašenje ovo ne predstavlja problem, ali u slučaju koncentracije i dekoncentracije, za osnivanje kompanija za zajedničko ulaganje i restruktuiranje neophodno je registrovati vezu u jednom vremenskom periodu između preduzeća koja su uključena u proces tj. ukoliko ta preduzeća prestaju da postoje.

Npr, u slučaju spajanja prvobitna preduzeća se moraju povezati sa preduzećem u nastajanju, a u slučaju preuzimanja preduzeće koje je predmet preuzimanja mora se povezati sa preduzećem koje vrši preuzimanje. Ukoliko se takve "vremenske veze" registruju, svi događaji se mogu rekonstruisati.

Ovo prethodno ukazuje na to da je SBR istorijski registar, tj. vodi evidenciju o izbrisanim preduzećima. U stvari, u istorijskom registru ne dolazi do stvarnih brisanja. "Obrisani" dosjei se vode i objelježavaju kao istorijski.

Sljedeća tabela sadrži osnovne demografske događaje o kojima se traže podaci, broj preduzeća koja učestvuju u događajima i posljedice ovih događaja po SBR u pogledu broja unošenja podataka / formiranja i brisanja unutar registra.

Statistički biznis registar

Stvarni, realni svijet			SBR	
Događaj	Broj preduzeća prije događaja	Broj preduzeća poslije događaja	Broj formiranja	Broj brisanja
Osnivanje	-	1	1	-
Gašenje	1	-	-	1
Spajanje	>1	1	1	>1
Preuzimanje	>1	1	-	n-1
Cijepanje	1	>1	>1	1
Izdvajanje	1	>1	n-1	-
Stvaranje kompanije za zajedničko ulaganje	>1	n+1	1	-
Restrukturiranje	>1	>1	0 ili više	0 ili više
Promjena grupe	1	1	-	-
primjedba: $n > 1$				

X HARMONIZACIJA STATISTIČKIH BIZNIS REGISTARA

Zašto usaglašavati?

- U svim državama članicama dostupnost SBR-a je od presudne važnosti za proces prikupljanja ekonomskih statističkih podataka potrebnih za dobijanje slike o kratkoročnom ekonomskom razvoju i za prikupljanje podataka o strukturi privrede. Obim, temeljitost i kvalitet SBR-a u velikoj mjeri varira od zemlje do zemlje ali ostvarivanje postojane i konkurentne statistike ne može se postići bez prethodno izvedene standardizacije statističkih biznis registara.
- Jedinstveno tržište podstiče pojavu novih i brojnijih zahtjeva za informacijama o strukturi preduzeća. Npr., postoji potreba za vođenjem statistike o preuzimanjima, udruživanjima i kupovinama. Uz to, godinama je bjelježen nagli porast internacionalizacije preduzeća uz formiranje multinacionalnih kompanija koje se šire van granica država, a o kojima su potrebni podaci.
- U mnogim zemljama vrši se sve veći pritisak u nastojanjima da se smanji teret preduzećima koji se odnosi na njihovu obavezu da dostavljaju informacije za statistička istraživanja. Nasuprot tome i nezavisno od bilo kakve potrebe za informacijama o samostalnim preduzećima Eurostat zahtijeva poboljšanja u vođenju statistike i predviđa pojavu novih zahtjeva za informacijama o, npr. uslugama ili malim i srednjim preduzećima. Racionalizacija sistema za prikupljanje informacija može, donekle, da pomiri ove kontradiktorne potrebe. Dobri SBR-i omogućavaju da se istraživanja sprovode efikasnije i ekonomičnije među različitim preduzećima, a upotrebom istih informacija u različite svrhe, ukupni sakupljeni iznos se može smanjiti. Stoga bi postojanje usaglašanih SBR-a pomoglo da se preduzećima olakša teret izvještavanja, a u nekim slučajevima čak i svodjenje istog na najmanju mjeru.

Šta je potrebno usaglasiti?

1. Definicija jedinica

Kako bi se državama članicama i njihovim institucijama omogućilo da uporede i udruže svoje statističke sisteme, moraju na raspolaganju imati kompletiran i zajednički skup statističkih jedinica.

Ovo podrazumijeva sljedeće:

- a) svaka upotrijebljena jedinica ima zajedničku definiciju i ta definicija mora biti jedinstvena;
- b) skup statističkih jedinica mora uvijek biti dostupan za korišćenje svakoj državi članici.

Ukratko, ono što je potrebno je zajednički rječnik sa neophodnim objašnjenjima koja omogućavaju usaglašeno identifikovanje jedinica.

2. Obuhvat

Registar mora da sadrži podatke o svim preduzećima i lokalnim jedinicama. Bez obzira na to koje grupe budu izostavljene, obim uzorka mora biti identičan kako bi se izbjeglo uvođenje pristrasnosti u uzorke i u statističke podatke iz SBR-a.

3. Ažuriranje

Entiteti koji se pojavljuju u SBR-ima nastaju, mogu mijenjati oblik i onda nestati. Kroz neko vrijeme njihove osobine se promijene. Ako se demografska dešavanja koja utiču na identitet jedinica ne standardizuju i uslovi i učestalost ažuriranja ne usaglase veoma je teško praviti poređenja na međunarodnoj osnovi.

4. Osobine

Osobine različitih jedinica moraju se, poput samih jedinica, usaglasiti. One uslovljavaju stepen komparabilnosti stratuma koji se koristi u pravljenju uzorka, usaglašenost relevantnih poduzoraka (javnih korporacija, npr.) i standardizaciju definicija za određene izvedene jedinice.

Tabela vrsta promjena

Šifra promjene	Naziv promjene
1	nastanak
12	nastanak osnivanjem
13	nastanak spajanjem
14	nastanak podjelom
19	nastanak na drugi način
2	prestanak
21	prestanak likvidacijom
22	prestanak stečajem
23	prestanak pripajanjem
24	prestanak spajanjem
25	prestanak podjelom
29	prestanak na drugi način
3	promjene u podacima
31	promjena oblika organizovanja

Statistički biznis registar

Tabela vrsta promjena

/nastavak/

Šifra promjene	Naziv promjene
32	promjena oblika svojine
4	uvodjenje dijela sa izmijenjenom identifikacijom
41	promjena oblika organizovanja i oblika svojine
42	promjena oblika organizovanja i porijekla kapitala
43	promjena oblika organizovanja, oblika svojine i porijekla kapitala
44	promjena oblika svojine i porijekla kapitala
51	sprowadjenje likvidacije
52	otvoren postupak stečaja
59	uskaldjivanje sa zakonom
6	uskaldjivanje djelatnosti sa novom klasifikacijom djelatnosti
61	promjena naziva (firme)
62	promjena sjedišta i adrese
65	promjena o povezivanju
66	promjena pretežne djelatnosti
68	promjena u vršenju spoljnotrgovinskog prometa
69	promjena ostalih podataka
90	tehnička korekcija

Broj: 22-041/26-1317/1

Podgorica, 25.03.2026. godine